

TAMPEREEN YLIOPISTO

”Mies on näppärä ja lyhyt sana” Journalistisia perusteita sukupuolen esiin tuomiseen

Viestintätieteiden tiedekunta
Journalistiikan pro gradu -tutkielma
Reetta Rönkä
Toukokuu 2018

RÖNKÄ, REETTA: ”Mies on näppärä ja lyhyt sana” : Journalistisia perusteita sukupuolen esiin tuomiseen

Pro gradu -tutkielma, 72 sivua

Journalistiikka ja mediatutkimus

Toukokuu 2018

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sitä, miten toimittajat journalistisesti perustelevat sukupuolen esiin tuomista työssään. Lisäksi selvitän toimittajien ajatuksia sukupuolen esiin tuomiseen liittyvästä journalistisesta harkinnasta.

Tutkielmani aineistona toimii tekemäni haastattelututkimus. Haastattelin kuutta toimittajaa, jotka työskentelevät Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa. Analysoin aineistoani laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkielmani edustaa feminististä mediatutkimusta, joka pyrkii avaamaan ja kyseenalaistamaan sukupuolen esittämisen tapoja ja mekanismeja.

Nojaan tutkielmassani erityisesti Judith Butlerin teoriaan sukupuolesta esityksenä ja tekoina, joita toistetaan erilaisissa käytännöissä kuten journalismissa. Lisäksi peilaan havaintojani erityisesti Iris Ruohon ja Sinikka Torkkolan tutkimushavaintoihin journalismin sukupuolijärjestyksestä. Tutkielmassani nousevat esiin myös aiempi tutkimus ja teoriat toimittajien professionalismista eli ammatillisuudesta.

Tutkielmani keskeisiä havaintoja on se, että toimittajien mielestä sukupuolen esiin tuomiselle on perusteita. Ne vaihtelivat selkeistä juttutyypeistä ja juttujen näkökulmittamisesta aina toimittajan työn käytännön sujuvuuteen. Erittelen tutkielmassa haastateltavien vastausten perusteella viisi journalistista perustetta sukupuolen esiin tuomiselle: 1) sukupuoli jutun aiheena tai näkökulmana 2) tasapuolisuus 3) ensimmäisyys ja harvinaisuus 4) rikos- ja onnettomuus uutisointi 5) käytännöllisyys.

Samaan aikaan haastattelemani toimittajat ovat myös sitä mieltä, että usein sukupuolen esiin tuomiselle ei ole perusteita, vaan sitä tuodaan esiin tottumuksesta ja jopa tiedostamatta.

Toimituksissa koetaan sukupuolitietoisuutta aiempaa enemmän, mutta sukupuolen käsitteleminen yhdessä on vähäistä. Toimittajat tunnistavat oman valtansa sukupuolen esittämisessä, ja joskus jopa käyttävät valtaansa tietoisesti sukupuolta korostamalla tai häivyttämällä.

Tutkielmani keskeisin johtopäätös on se, että toimittajat ovat journalismin ihanteiden ja käytännön työn ristipaineessa. Ajatukset journalismin ideaaleista ovat toimittajilla hyvin vahvoja, mutta samalla totutut tavat ja käytännöt ajavat ihanteiden ohi. Vaikka sukupuolittuneisuus journalismissa havaitaan, sen muuttaminen koetaan vaikeaksi, koska työtä ohjaavat vakiintuneet käytännöt ja rutiinit. Journalismin ihanteet, kuten ajatus sisäänrakennetusta sukupuolineutraaliudesta, myös osaltaan estävät journalismin sukupuolittuneisuuden havaitsemista.

Journalistisen harkinnan osalta havainto on, että suurin osa haastateltavista on käyttänyt sitä sukupuolen esiin tuomisessa, mutta käsitykset journalistisen harkinnan merkityksestä vaihtelivat niin suuresti, että kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä on mahdoton tehdä.

Avainsanat: sukupuoli, journalismi, journalistiset perusteet, journalistinen harkinta

Esipuhe

Tein tätä pro gradu -tutkielmaa reilun vuoden, alkuvuodesta 2017 aina loppukevääseen 2018. Tänä aikana olen saanut mielettömästi tukea, sparrausta ja ideoita upealta graduseminaariporukaltani. Erityiskiitos ohjaajalleni Kaarina Nikuselle.

Tämän tutkielman tekoa ovat myös avustaneet Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö Jokes ja Uuden Suomettaren säätiö. Kiitos apurahoista ja stipendeistä. Ilman niitä tämä tutkielma ei olisi koskaan valmistunut ja Suomi olisi yhtä maisteria köyhempi.

Tekstin hiomisesta ja oikoluvusta kiitän äitiäni Suvia ja isoäitiäni Annelia. Twitterin väkeä kiitän aktiivisuudesta ja alttiudesta auttaa erinäisten akuuttien kysymysten äärellä. Kannustuksesta ja armollisuudesta kiitokset kaikille ystäville, jotka ovat jaksaneet uskoa valmistumiseeni. Erityiskiitos Artolle tsemppaavan pöhinän ja akateemisen ilmapiirin luomisesta myös kotioloihin.

Helsingissä 21.5.2018

Reetta Rönkä

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Tutkielman tausta ja teoria	4
2.1. Mitä on feministinen tutkimus?	4
2.2. Sukupuolen rakentuminen	6
2.2.1 Nainen suhteessa mieheen	9
2.2.2 Sukupuolen rakentuminen kielessä	11
2.2.3 Sukupuolen rakentuminen journalismissa	13
2.3. Journalistinen harkinta ja journalistiset perusteet	17
2.3.1 Miten journalistinen sisältö määrittyy?	17
2.3.2 Journalistien ymmärrys omasta työstä	20
2.3.3 Journalistinen etiikka	22
3. Metodit ja aineisto	25
3.1. Tutkimuskysymykset	25
3.2. Tutkielman aineisto	26
3.3. Haastattelututkimus	27
3.4. Laadullinen sisällönanalyysi	29
4. Tutkielman keskeiset havainnot	33
4.1. Kaksi sukupuolta	33
4.2. Aamulehden linjaus	34
4.3. Sukupuolen esiin tuominen omassa työssä	37
4.4. Journalistisia perusteita sukupuolelle	40
4.4.1 Sukupuoli jutun aiheena tai näkökulmana	40
4.4.2 Tasapuolisuus	41
4.4.3 Ensimmäisyys ja harvinaisuus	42
4.4.4 Onnettomuus- ja rikosuutisointi	43
4.4.5 Käytännöllisyys ja tyyli	46
4.5. Sukupuoli journalismissa yleisesti	47
4.6. Sukupuolen esiin tuomisen tiedostaminen	48
4.7. Journalistinen harkinta	50
4.8. Kielellinen valta	52
4.9. Esimerkkiotsikoiden arviointi	53

4.9.1	Stereotyyppinen kaahaava mies	54
4.9.2	Primitiivinen prinsessalapsi	55
4.9.3	Näpertelevät suomalaisnaiset	57
5.	Johtopäätökset.....	59
6.	Lähdeluettelo	66

1. Johdanto

Lokakuussa 2016 Janica Halminen voitti suomalaisessa televisiovisailussa 60 000 euroa. Ilta-Sanomat uutisoi Halmisen voitosta otsikolla ”Perheenäiti Janica, 32, voitti historian toiseksi suurimman Haluatko miljonääriksi? -potin – säästi viimeisen oljenkorren loppuun”. Nähtyäni otsikon twiittasin Ilta-sanomien päätoimittajalle Ulla Appelsinille kysymyksen, miksi Halmisen äitiys on haluttu nostaa otsikkoon. En saanut suoraa vastausta Appelsinilta, mutta useampikin Twitter-käyttäjä osallistui keskusteluun. Äitiyden korostamiselle otsikossa nähtiin erilaisia perusteluja, kuten ”samaistuttavuus” tai ”tavallisuuden” ilmaisu.

Aloin arjessani kiinnittää entistä enemmän huomioita uutisiin ja artikkeleihin, joissa sukupuolta tuotiin esiin ja korostettiin tai ihmisiä sukupuolitettiin. Tarkastelin uutisia väistämättä toimittajan näkökulmasta ja usein huomasin, että en keksinyt journalistia perusteita sukupuolen mainitsemiselle tai alleviivaamiselle. Kun tv-juontaja Marja Hintikan vastasyntynyttä lasta tituleerattiin prinsessaksi (Ilta-Sanomat 20.3.2017), pohdin, kenellä toimituksessa on valta kutsua vauvaa sukupuolittavilla termeillä. Kun hiihtokisojen aikaan Suomen maajoukkueessa kerrottiin tehtävän ”miehekkäitä” päätöksiä heittämällä ”oikukkaita naisia” pihalle (Iltalehti 27.2.2017), mietin, kuinka tietoisesti juuri näihin sanavalintoihin on päädytty. Kun tuoreen yrityksen tarjoamista matkapalveluista kerrottiin Suomen suurimman sanomalehden taloussivuilla ”suomalaisnaisten” yrityksenä (Helsingin Sanomat 6.8.2017), puntaroin, mitä journalistista sisältöä sukupuolen nostaminen otsikkoon oikein antaa.

Tarpeeksi bongailtuani aloin pohtia. Milloin sukupuolen esittämisellä oikeastaan on journalistisia perusteita? Mietitäänpö sukupuolen esiin tuomista tai korostamista ylipäättään toimituksissa? Koetaanko sukupuolen olevan neutraali ihmisyyden piirre, vai onko sukupuolen korostaminen välillä jopa tarkkaan harkittua ja siten tietoisista? Näin löysin aiheen ja minua kiinnostavan tutkimuskysymyksen tähän pro gradu -tutkielmaan.

Journalismi rakentaa maailmoja ja luo todellisuuksia. Sen takia journalismissa käytetyllä kielellä ja muun muassa sanavalinnoilla on merkitystä. 1990-luvulla maahanmuutosta ja

pakolaisista puhuttiin mediassa paljon luonnonilmiöistä tutulla terminologialla. Oli pakolaistulvaa ja maahanmuuttoaaltoa, vyöryä ja virtaa. Tällaisten kielikuvien käyttö luo mielikuvia ja vahvistaa stereotypioita (Pietikäinen 2002, 29–30). En voi olla pohtimatta, ovatko tällainen kielenkäyttö ja sen luomat mielikuvat osaltaan vaikuttaneet myös nykypäivänä maahanmuuttoon kohdistuviin koviin asenteisiin.

Vaikka suomalaisessa journalismissa maahanmuutto-uutisointia on sittemmin käsitelty kriittisesti ja kielenkäytössä hitusen petrattukin, on uusia sokeita pisteitä. Yksi on sukupuoli. Journalismi haluttaisiin nähdä sukupuolineutraalina instituutiona, ovathan neutraalius ja objektiivisuus journalismin perinteisiä kulmakiviä. Silti sukupuolineutraalius on vain journalismin ideaali: kaksijakoinen sukupuolittuneisuus on hyvin syvällä niin journalismin käytännöissä kuin uutisaiheissakin. (Ruoho & Torkkola 2010, 131.)

2010-luvun puolivälin jälkeen sukupuoli on myös noussut uudella tavalla yhteiskunnalliseen keskusteluun. Feministisen puolueen tulo puoluekentälle, sukupuolineutraaliuden ajatukset niin wc-tiloissa kuin kasvatuksessa ja lakimuutos samaa sukupuolta olevien avioliitosta ovat varmaan osaltaan vaikuttaneet siihen, että sukupuolen ja sukupuolittamisen kriittinen tarkastelu ovat julkisen keskustelun ytimessä. Myös journalismin osalta on syytä pohtia, millaista todellisuutta sukupuolittavalla kielenkäytöllä rakennetaan ja minkälaisesta traditiosta sukupuolen esittäminen kumpuaa.

Tämän tutkielman tekemisen aikana myös keskustelu journalismista ja sukupuolesta sähköistyi, kun Aamulehti syksyllä 2017 linjasi pyrkivänsä sukupuolineutraaliin kielenkäyttöön (Aamulehti 16.9.2017). Lehden mukaan tämä tarkoittaa etenkin sukupuolittavia ammattinimikkeitä, kuten puhemies, virkamies, palomies ja niin edelleen. Pääkirjoituksessa linjausta perusteltiin näin:

Kieli on keino jäsentää maailmaa. Kieli myös määrittelee ajattelua ja ohjaa tulkintaa tahattomiinkin suuntiin. Lehtitekstin ei ole syytä olla voimistamassa ajatusta, että joku ammatti tai tehtävä on erityisen miehinen (tai naisinen). Piilomaskuliinisuus on hyvä yrittää piilottaa lopullisesti. (Aamulehden pääkirjoitus 16.9.2017)

Linjaus herätti niin kiittelyä kuin paheksuntaakin, verrattiinhan sitä toimittaja Sanna Ukkolan kolumnissa jopa keskiajan noitavainoihin ja sotien aikaisiin kirjarovioihin (Yle 18.9). Aamulehden uuteen toimintatapaan otettiin kantaa myös muissa toimituksissa.

Helsingin Sanomissa päätoimittaja Kaius Niemi piti Aamulehden linjausta ”hyvänä keskustelunavauksena” ja ”luovana ajatuksena” (Helsingin Sanomat 17.9.2017). Yleisradiossa taas kerrottiin jopa harkittavan vastaavanlaista toimintatapaa (Yle 17.9.2017). Sittemmin linjauksen Aamulehdessä alulle pannut Jouko Jokinen siirtyi Ylen uutis- ja ajankohtaistoiminnan päätoimittajaksi ja vahvisti sukupuolineutraalien tittelien pohdinnan jatkuvan myös Ylessä (Yle 30.9.2017).

Tutkielmani kannalta Aamulehden linjaus tuli juuri sopivaan aikaan. Ehdin hyvin sisällyttää tämän konkreettisen esimerkin haastattelututkimukseni kysymyksiin. Samalla sain turvaa ajatuksesta, että Aamulehden linjauksen myötä varmaan joka ikinen suomalainen toimittaja on joutunut edes hetken miettimään sukupuolen ja journalismin suhdetta tai sukupuolittavaa kieltä (aiemmin en ollut tämän suhteen niin luottavainen). Julkisen keskustelun myötä tutkielmani asettuu myös entistä vankemmin osaksi ajankohtaista ja tärkeää sukupuolen pohdinnan jatkumoa, joka vaatii tuekseen ennen kaikkea lisää tutkimukselliseen kontekstiin asettuvaa tietoa, ei mielipiteitä tai mutuilua.

Tätä käsitystä vahvisti se, että keväällä 2018 myös Helsingin Sanomat otti kantaa journalismin sukupuoleen. Helsingin Sanomat ilmoitti alkavansa kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, millainen sukupuolijakauma miesten ja naisten välillä sanomalehdessä vallitsee (Helsingin Sanomat 8.3.2018). Lehti kertoi myös alkavansa aktiivisesti lisätä naisten määrää jutuissaan. Tavoitteen pontimeksi ja avoimuuden merkiksi Helsingin Sanomat lanseerasi myös jatkuvasti päivittyvän laskurin, joka seuraa reaaliajassa naisten ja miesten osuutta julkaistuissa jutuissa. Vaikka tällöin aineistoni oli jo kerätty ja tutkielmaa hyvän matkaa kirjoitettu, myös Helsingin Sanomien ulostulo ja julkinen tavoite omalta osaltaan vahvistivat ajatusta siitä, että tarvetta journalismin sukupuolittuneisuuden tutkimiselle on. Reaktiot kertovat siitä, että suomalaismedioiden toimituksissa on myös havahduttu.

Tutkielmassani paneudun siihen, mitä toimittajat ajattelevat sukupuolen esiin tuomisesta ja sen merkityksestä journalismissa. Olennaisin tutkimuskysymykseni on: Millaisia journalistisia perusteita sukupuolen esiin tuomiselle toimittajien mielestä on? Lavennan teemaa selvittämällä, millaisissa tilanteissa ja tapauksissa sukupuolen esiin tuominen koetaan journalistisesti perustelluksi tai lukijalle olennaiseksi tiedoksi. Lisäksi tutkielmassani selvitän, käytetäänkö sukupuolen esiin tuomisessa journalistista harkintaa.

2. Tutkielman tausta ja teoria

Tässä luvussa esittelen pro gradu -tutkielmani teoreettisia lähtökohtia ja aiempaa tutkimusta sukupuolesta journalismissa. Aluksi taustoitan hieman feminististä tutkimusta ja feminististä mediatutkimusta. Sen jälkeen erittelen sukupuolen rakentumisen teorioita. Tarkastelen myös, miten sukupuoli rakentuu kielessä ja journalismissa. Sukupuolen lisäksi tutkielmani keskiössä ovat journalistiset käytännöt ja perusteet sekä journalistinen harkinta, joihin paneudun tämän luvun lopussa.

2.1. Mitä on feministinen tutkimus?

Tutkielmani asettuu osaksi feministisen mediatutkimuksen jatkumoa. Feministinen ajattelu on vakiintunut akateemisenä käytäntönä 1900-luvun puolivälin jälkeen (Koivunen & Lijleström 1995, 10). Feministinen tutkimus on lyhyen historiansa aikana paneutunut eritoten naisten ja naiseuden tarkasteluun. Tämä johtunee tarpeesta ymmärtää ja jäsentää naisten omaa kokemusta, joka on täysin puuttunut miesten luomista maailmaa ja todellisuutta hahmottavista teorioista. Valtavirtatieteen teorat eivät välttämättä ole tarjonneet välineitä ja käsitteitä, joilla naisten kokemuksia voisi tutkia ja kuvata. (Matero 1996, 245.)

Tutkimusala ei suinkaan ole syntynyt täydellisenä tyhjästä, vaan joutunut kamppailemaan sukupuolittuneisuuden kanssa. Tiede on pitkään ollut vain miesten tekemää. Naistutkimuksen alkutaipaleella, Suomen yliopistoissa 1980–1990 –luvuilla, jouduttiinkin aluksi kiinnittämään huomio miesvetoisten opetus- ja tiedekäytäntöjen purkamiseen. Professori emerita ja naistutkimuksen uranuurtaja Aili Nenola on puhunut ”kaksinkertaisesta tietoisuudesta”, joka naistutkijoiden piti kehittää sopeutuakseen miespainotteiseen kulttuuriin yliopistoissa. Tutkijanaisten alkutaival oli Nenolan mukaan samaistumista tiedemiehiin, joita ei toki nähty miehinä, vaan neutraaleina olentoina. (Nenola 1986, ref. Halonen 2007, 93.)

Feministinen tutkimus asettuu osaltaan saman sateenvarjon alle kuin naistutkimus tai sukupuolentutkimus, mutta siitä löytyy myös selkeitä erityispiirteitä. Ylipäänsä tutkimusalan käsitteistöstä ei olla yksimielisiä, vaan termejä saatetaan yhä käyttää

rinnakkain ja ristikkäin. Yleisimmät nimitykset ovat naistutkimus, sukupuolentutkimus ja feministinen tutkimus. Naistutkimus on alkanut tutkimuksena ”naisilta naisille” mutta on toki jo pitkään koskenut myös miehiä tai vaikkapa transsukupuolisia ja seksuaalivähemmistöjä. Naistutkimuksesta haluttiin pitkään pitää kiinni, sillä siinä korostuu mies- ja naissukupuolen epäsymmetrinen suhde. Sukupuolentutkimus-termiä on kritisoitu juuri tämän asian häivyttämisestä ja valta-asetelman neutralisoimisesta. Sukupuolentutkimus-termiä on karsastettu myös sen takia, että sana *sukupuoli* voi toistuessaan ylläpitää kaksijakoista ja heteronormatiivista ajattelua. Monen mielestä tutkimuksen kutsuminen feministiseksi antaa paremmat mahdollisuudet kaksijakoisten normitusten kyseenalaistamiselle. Sukupuolentutkimus on kuitenkin nyttemmin vakiintunut yleisimmäksi kattokäsitteeksi, muun muassa yliopistojen oppiaineiden nimenä. Nimityksistä on keskusteltu ja kiisteltykin pitkään, mikä kertoo osaltaan siitä, että tutkimuksen kohteena olevat asiat ja ilmiöt eivät ole vielä löytäneet täydellistä suomenkielistä vastinesanaa. (Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 11–12.)

Feministisellä tutkimuksella on kuitenkin katsottu olevan myös omia erityispiirteitään: feministisen tiedon tuottaminen on jatkuvaa purkamista ja rakentamista. Purkamisella tarkoitetaan pyrkimystä purkaa vallitsevaa tieteellisen tiedon kenttää sukupuolisokeudesta. Rakentaminen taas kohdistuu uusiin tiedon ja tietämisen alueisiin, uusien vastausten etsimiseen vanhoihin kysymyksiin. (Matero 1996, 245–246.)

Feministiselle tutkimukselle on myös tunnusomaista sen avoin poliittinen luonne. Koska feminismiin kuuluu visioiden esittäminen ja muutoksen vaatimus, ei feministinen tutkimuskaan voi tyytyä objektisoivaan analyysiin. (Anttonen, Lempiäinen & Liljeström 2000, 16.) Feministinen tutkimus myös pohtii omaa suhdettaan sitä ympäröiviin hallitseviin normeihin ja ihanteisiin, ja tekee näitä näkyviksi. Näin feministinen tutkimus myös kyseenalaistaa ja haastaa sitä, mitä oletamme tiedosta ja sen tuottamisesta, vastaanottamisesta ja arvioinnista. (Liljeström 2004, 11.)

Feministinen teoretisointi on hyvin poikkitieteellistä, ja feminismistä voidaankin kauniisti puhua tieteenaloja ylittävänä ja niitä luovasti yhdistävänä uudenlaisena tieteiden välisenä ajatteluna. Tarvetta tällaiselle voi perustella sillä, että monimutkaistuvassa maailmassa tarvitaan risteäviä tieteellisen ajattelun ja ymmärtämisen tapoja. Feministinen teoretisointi

on siis kommunikaatiota erilaisten tieteellisten lähestymistapojen välillä. (Anttonen, Lempiäinen & Liljeström 2000, 14–15.)

Yksinkertaistetusti feministisen mediatutkimuksen taas voi sanoa pohtivan sitä, miten maailma sukupuolittuu median tuotannossa, esityksissä ja vastaanotossa (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 7). Feministisen mediatutkimuksen tarkoituksena on siis oppia ymmärtämään niitä prosesseja, joilla media osallistuu sukupuolen luomiseen yhteiskunnassa (Kajanne 1995, 77). Omassa tutkielmassani pyrin löytämään juuri niitä journalistisen tekemisen ja ajattelun prosesseja, joilla toimittajat toteuttavat edellä kuvattua: rakentavat sukupuolta osana yhteiskuntaa.

2.2. Sukupuolen rakentuminen

Väliotsikosta huolimatta en kykene tarjoamaan aukotonta ja yhtenäistä vastausta siihen, miten sukupuoli rakentuu. Siihen ei kykene myöskään feministinen teoria. Ei ole yhdenlaista tietämisen tapaa, ei yksiselitteistä sukupuolen kategorian käsitteellistämistä. Feministisen teorian omin kysymys koskeekin sukupuolen ja sukupuolieron epistemologista ja ontologista asemaa. (Anttonen, Lempiäinen & Liljeström 2000, 14.)

Olen siis joutunut tekemään teoreettisia valintoja tämän tutkielman sukupuolikäsityksen suhteen. Haluaisin korostaa, että lähtökohtana tutkielmassani on toki vuonna 2018 vallitseva tieteellinen konsensus sukupuolesta: se on moninainen. Tämän tieteellisen tolan tajuamista ei auta se, että käytössämme on vain yksi 1800-luvulla kehitetty sana, *sukupuoli*. Nykyisin onkin tärkeää eritellä, onko kyse ihmisen biologisesta, anatomisesta, ruumiillisesta, sosiaalisesta, yhteiskunnallisesta, symbolisesta vai kulttuurisesta sukupuolesta. (Juvonen, Rossi & Saresma 2010, 12.) Samaan hengenvetoon on todettava, että tutkielmani päättyy toistamaan varsin binääristä sukupuolijakoa, siis jakoa miehiin ja naisiin. Tämän voi osin katsoa johtuvan siitä, että journalismissa on hyvin syvällä kaksijakoinen sukupuolikäsitys (Ruoho & Torkkola, 2010, 131).

Myös haastateltavani ja sitä kautta aineistoni päätyi tunnistamaan lähinnä binäärisen sukupuolijaon. Tässä kohtaa on siis huomautettava, että feministisestä teoriasta löytyisi myös vaihtoehtoisia tieteellisiä lähestymistapoja, kuten vaikkapa intersektionaalisuus (ks. esim. Rossi 2015). Tutkielmani kumpuaa kuitenkin butlerilaisesta sukupuolikäsityksestä,

mutta keskittyy sukupuolen tekemiseen ja heteromatriisiin: rakenteisiin, jotka yhteiskunnassa vahvistavat binääristä sukupuolijattelua. Näin ollen tunnistan ja tunnustan sukupuolen moninaisuuden mutta keskityn tutkielmassani kaksijakoisen sukupuolikäsityksen vahvistamiseen liittyviin mekanismeihin journalismissa.

Millaisia teorioita sukupuolen rakentumiseen sitten on? Seuraavaksi esittelen tutkielmani kannalta tärkeimpiä tieteellisiä ajatuksia ja ihmisiä niiden takaa.

Vuonna 1975 yhdysvaltalainen antropologi Gayle Rubin esitteli ajatuksen sukupuolijärjestelmästä, jonka mukaan ihmisellä on sekä biologinen sukupuoli (*sex*) että sosiaalinen sukupuoli (*gender*). Biologinen sukupuoli näyttäytyy syntymässä saatuna ruumiillisena ominaisuutena, sosiaalinen sukupuoli taas rakentuu ja opitaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin sosiaalistumisen myötä. Tämän teorian mukaan sosiaalisen sukupuolen, feminiinisyyden ja maskuliinisuuden, merkitykset voivat vaihdella eri ihmisillä, vaikka biologisesti sukupuolet jakautuisivatkin kahteen. Rubinin mukaan juuri sukupuolijärjestelmän avulla yhteiskunta muuttaa biologisen sukupuolen ihmisten normitetuksi käyttäytymiseksi. (Rubin 1975, ref. Puustinen, Ruoho & Mäkelä 2006, 18.)

Rubinin teoriaa haastamaan syntyi 1990-luvun alussa konstruktionistinen sukupuolikäsitys. Sen mukaan myös biologista sukupuolta rakennetaan ja muovataan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi fysiologisetkin ominaisuudet ja niiden merkitykset ovat aina kulttuurisesti määriteltäviä. Sukupuoli on siis oleellisesti muuta kuin syntymässä saatu ominaisuus tai kavalkadi piirteitä. Se on luokittelun ja nimeämisen tuote. Konstruktionistisen näkemyksen mukaan nimeämisen prosessissa rakentuu hierarkkinen suhde kahden sukupuolikategorian välille. Tätä suhdetta ylläpidetään ja pönkitetään yhteiskunnallisissa käytännöissä. Feministisen klassikkoteoreetikon Judith Butlerin kärkiajatus on juuri se, että sukupuoli ei ole olemista. Se on tekemistä. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 19.)

Butler kyseenalaistaakin kaksinapaisen sukupuoli-ajattelun, jossa on kaksi vastakohtaa. Butlerin kritiikin kohteeksi osuu sukupuolen määrittely seksuaalisen halun kautta, mikä tekee sukupuolesta sosiaalisesti ymmärrettävää vain heteronormatiivisessa ja kaksinapaisessa rakenteessa (Butler 1990, ref. Paasonen & Pajala 1999, 6). Hän kritisoi myös ajatusta siitä, että biologista sukupuolta seuraisi vääjäämättä sosiaalinen sukupuoli

(Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 20). Kaksinapaisessa mallissa tietyt ruumiinmuodot määritellään nais- tai miessukupuoleen kuuluviksi, jolloin tähän ruumiiseen liitetään myös tietyt odotukset, mukaan luettuna oletus ”luonnollisesta” vastakkaiseen sukupuoleen kohdistuvasta seksuaalisesta halusta (Butler 1990 ref. Paasonen & Pajala 1999, 8).

Asetelmaa kutsutaan heteromatriisiksi, jonka ulkopuolelle jäävät siis muut kuin miehet ja naiset ja näiden välinen heteroseksuaalinen halu. Kyse on heteroseksuaalisuuden institutionalisoinnista. Toimiva heteromatriisi myös tuottaa muottiin sopivia sukupuoli-identiteettejä. (Butler 2006, 69.)

Teoksessaan *Hankala sukupuoli* Butler kysyykin, mistä puhutaan puhuttaessa naisista. Butlerin mukaan ”naiset” kategoriana ei onnistu edustamaan kaikkia naisia yhtenäisesti. Katteoria siis viittaa yhteiseen identiteettiin, jollaista ei kuitenkaan ole. (em. 50.) Butler tosin pitää tätä kategoriaa myös jossain määrin tuhoon tuomittuna: hän näkee, että naisten kategorian oletettu universaalius murenee sitä mukaan, kun kategorian yksinkertaisuus johtaa kieltäytymisiin tuosta kategoriasta (em. 52).

Butler pyrki ensimmäisenä myös kyseenalaistamaan sen, miksi ja miten sukupuoli asiana on ylipäättään rakentunut itsestään selvästi olemassa olevalta näyttäväksi. Butler teki teoretisoinnillaan kyseenalaiseksi sen, että naiseus ja miehuus ovat olemassa kategorioina. (Pulkkinen 2000, 48.) Butler siis osaltaan kritisoi luonnollisen ja sosiaalisen sukupuolen hierarkiaa sekä korostaa sitä, että luonnollisenakin nähty sukupuoliero on sosiaalisen sukupuolieron lailla jollain lailla tuotettu (em. 49–50).

Olenneisimmin Butlerin ajatus sukupuolen tekemisestä liittyy kuitenkin performatiivisuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että sukupuoli ikään kuin suoritetaan toistamalla tiettyjä eleitä ja että tällaiseen suorittamiseen on mahdollisuus, koska on olemassa kulttuurisesti vakiintunut eleistö, joka on toistettavissa. Butlerin mukaan naiseus ja miehuus siis rakentuvat jokapäiväisinä toistettavina suorituksina. (Pulkkinen 2000, 52–53.)

Sen sijaan, että tietyt piirteet tai ominaisuudet ilmaisisivat sukupuolta tai seksuaalisuutta olemuksellisina asioina, niitä tehdään ruumiillisten tyylien, ajattelu- ja puhetapojen toistoilla, jotka tuottavat maskuliinisuutta, feminiinisyttä, homo- ja heteroseksuaalisuutta

(Rossi 2015, 33). Sukupuoli tulisi siis myös nähdä tekoina ja esityksinä, jotka toistuvat erilaisissa valtasuhteissa ja käytännöissä, esimerkiksi mediassa. Jatkuva toisto pitää yllä esitystä sukupuolesta. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 20.)

Butlerin mukaan toistossa on kyse juuri heteroseksuaalisuudesta ja sen luonnollistamisesta. Tietyn eleistön jäljittelyllä ja toistolla pyritään siis kohti sukupuolen ideaalisuutta, eli jotain täydellistä ”naista” tai ”miestä”. Butlerin mukaan heteroseksuaalisuuden ideaalin saavuttamattomuudesta vihjaa kuitenkin se, että ylipäättään on tarve tavoitella jotain ideaalia, saati sulkea ulkopuolelle seksuaalisuuden muita mahdollisia ilmentymiä, ylläpitääkseen käsitystä heteroseksuaalisuuden ”luonnollisuudesta” tai ”aitoudesta”. (Butler 1999, 40.)

Jo ennen Butlerin ajatusta performatiivisuudesta elokuvatutkija Teresa de Lauretis oli määritellyt sukupuolen esitykseksi, representaatioksi, ja nostanut elokuvan keskeiseksi sukupuoliteknologiaksi (Rossi 2003, 19). Teresa de Lauretis on tutkinut eritoten fiktiota, ja havainnut muun muassa kirjallisuuden ja elokuvan tuottavan, jäsentävän, konstruoivan, uusintavan ja muovaavan uudelleen käsitystä sukupuolesta. De Lauretis käyttää tästä käsitettä sukupuoliteknologia. (Koivunen 2000, 97.) Yhtä lailla sukupuolen representaatioiden juurruttamisen ja muokkaamisen voi katsoa vaikuttavan myös journalismissa. Mainittakoon toki, että de Lauretisin mukaan elokuva sukupuoliteknologiana on myös varsin kutkuttava ja positiivinen käytäntö: se tarjoaa mahdollisuuden näyttää ja nähdä totutusta poikkeavia sukupuolirooleja tai seksuaalisen halun ilmenemismuotoja. (em. 102.)

Tutkielmassani pyrin selvittämään, miten journalismissa sukupuolen esitystä mahdollisesti ylläpidetään ja pönkitetään liittämällä tiettyyn sukupuoleen tietynlaisia odotuksia. Millainen on journalismin voima ja valta sukupuolen esitysten toistamisessa ja sitä kautta sukupuolen esitysten ylläpitämisessä? Ja miten journalistit itse sukupuolen esittämisen näkevät ja kokevat?

2.2.1 Nainen suhteessa mieheen

Feministisessä kritiikissä on osoitettu, että naiset eivät länsimaisen ajattelun perinteessä sisälly abstrakteihin ”ihmisen” tai ”yksilön” kategorioihin. Universaali ihmisyyys palautuu

valkoiseen, keskiluokkaiseen ja heteroseksuaaliseen mieheen. Samalla tämä ihmisyyden kuvaus rakentuu suhteessa "toiseen" eli naiseen, johon kiinnitetään ihmisyyden ideasta poissuljetut merkit. Kun humanistinen ideaali ihmisestä on yksilöllinen ja rationaalinen, eronteon kautta toisesta (eli naisesta) tulee *epäyksilöllinen* ja *epärationaalinen*. (Koivunen & Liljeström 1995, 10.)

"Kun hylätään ikuisen naisellisuuden, mustan sielun ja juutalaisuuden käsitteet, ei silti esitetä, ettei olisi olemassa juutalaisia, mustia tai naisia." Näin Simone de Beauvoir kirjoitti vuonna 1949 ilmestyneen ja sittemmin klassikoksi nousseen *Toinen sukupuoli* -teoksensa johdannossa. De Beauvoir jatkaa seuraavalla sivulla pohdintaansa kysymällä, että jos "naaraspuolisuus" ei riitä määrittelemään naista, ja samalla kieltäydytään "ikuisen naisellisuuden" selityksistä, niin mikä oikeastaan on nainen? Kysymykseen ei anneta suoraa vastausta, vaan tullaan paljastaneeksi, että pelkästään kysymyksen esittäminen kertoo jotain naiseudesta. De Beauvoirin mukaan miehen ei koskaan tarvitsisi yksilöidä itseään luokittelemalla itseään tiettyyn sukupuoleen, koska on itsestään selvää että hän on mies. Naiselle sukupuoli sen sijaan rakentaa perustan, jonka päälle kaikki muut väittämät rakentuvat, esittää de Beauvoir. (em. 2009, 30–31.) Naiset määritellään ensisijaisesti sukupuolensa kautta. Näin ollen naiseus on erityispiirre, toisin kuin miehuus.

De Beauvoirin ajatukset ovat liki 70 vuotta vanhoja, mutta edelleen keskeisessä asemassa sukupuolen tarkastelussa. Ranskalainen Monique Wittig esitti 1980-luvulla, että oikeastaan sukupuolia on vain yksi: nainen. Hänen mukaansa "miehinen" ei ole sukupuoli, sillä se on yleinen normi. (Wittig 1983 ref. Butler 2006, 73.) Myös tätä ajatusta on haastettu. Etenkin 1970–80 -luvuilla feministisessä keskustelussa toistui vaatimus siitä, että naisten ei tarvitsisi eikä pitäisi tulla miesten kaltaisiksi voidakseen olla toimijoita. Sittemmin käsitys miessubjektiuden yhdenmukaisuudesta on problematisoitu, ja käsitys "miehen kaltaisuudesta" on laajentunut. (Rossi 2010, 31.)

Butler pitää sukupuolta ylipäättään ihmisyyden merkkinä yhteiskunnassa. Hänen mukaansa lapsi inhimillistetään sillä hetkellä, kun vanhemmat vastaavat kysymykseen "onko se tyttö vai poika". Näin ollen ruumiilliset piirteet, jotka eivät sovi kumpaankaan oletettuun sukupuoleen, jäävät inhimillisen ulkopuolelle. Sukupuolen merkki siis kelpuuttaa kehot ihmisruumiiksi. (Butler 2006, 194.)

2.2.2 Sukupuolen rakentuminen kielessä

Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohta on ajatus siitä, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa kielellisessä vuorovaikutuksessa. Tähän viitekehykseen liittyy olennaisesti kielellinen käänne, joka tapahtui tutkimuksessa 1970-luvulla. Tällöin tutkimuksellinen painopiste muuttui, sillä tutkimus alkoi kohdistua juuri siihen todellisuutta rakentavaan kieleen. (Saaranen-Kauppinen & Puustniekka, 2006.) Journalistinen kieli on siis osaltaan vaikuttamassa siihen, millaisena ihmiset todellisuutensa kokevat.

Sari Pietikäinen on tutkinut kielellisiä journalistisia valintoja liittyen maahanmuuttoon, ja eräässä artikkelissaan hän kuvailee toimittajan valtaa ja suhdetta kielellisiin valintoihin näin:

Vaikka toimittajan työtä luonnehtii rutiini, kiire ja talon tavat, on siinä myös käsityöläisen leima. Toimittajalla on ainakin jonkinasteinen valinnan vapaus juttua tehdessään: mitä sanoja valita, mitä ehdottaa otsikkoon ja kärkeen, ketä käyttää lähteenä ja kenen sanoja nostaa suoraan lainaukseen. Vaikka toimittajat välillä kommentoivatkin, etteivät kiireessä ehdi pohtimaan sanojaan tai että ne tulevat selkäytimestä, tutkimukset toimittajien arjesta osoittavat, että moni toimittaja on tuskallisenkin tietoinen sanojen moninaisista merkityksistä ja latautuneisuudesta. Toimituksissa keskustellaan juttujen näkökulmista, kärjistä ja vivahteista sanavalintoja myöten. (Pietikäinen 2002, 24)

Pietikäinen tuo artikkelissa myös hyvin esiin sen, miten kielellä on myös muuttuva ja kontekstisidonnainen luonne: sen, mikä on joskus ollut hyväksyttävä tapa sanoa ja puhua, voidaan nyt tajuta olevan syrjivää, väheksyvää tai loukkaavaa. Vaikka artikkelissa tarkastellaan eritoten etnisiä vähemmistöjä, Pietikäinen noteeraa sukupuolen esimerkinomaisesti toteamalla, kuinka ”muutos on helpompi huomata katsottaessa taakse päin: harva toimittaja enää kirjoittaa naispuolisista johtajista tai opettajista termeillä johtajatar tai opettajatar, neitikin on julkisesta kielenkäytöstä poistumassa.” (Pietikäinen 2002, 25.) Huomio on vuoden 2018 vinkkelistä huvittavakin, kun esimerkiksi Aamulehden linjausta siirtyä kohti sukupuolineutraalia kielenkäyttöä vasta sulatellaan.

Myös Judith Butler näkee sukupuolen tietynlaisen rakentumisen johtuvan osittain käytössä olevasta merkkijärjestelmästä ja sen sovituista merkityksistä, siis kielestä. Kielen voi nähdä olevan sarja uudelleen toistettavia tekoja, jotka tuottavat todellisuusvaikutuksia. Butlerin mukaan nämä vaikutukset tulkitaan ”väärin”, eli ne aletaan nähdä tosiasioina. Juuri sukupuolieron nimeäminen ja toistaminen on saanut aikaan näennäisesti luonnollisen kaksinapaisen sukupuolijaon. (Butler 2006, 200.)

Feministisessä tutkimuksessa huomiota on kiinnitetty eritoten siihen, miten kieli kontrolloi naisten ajattelua, puhetta, kirjoitusta ja toimintaa. Huomiota on myös kiinnitetty siihen, miten kieli erilaisin ilmauksin määrittää naiseutta tai mieheyttä, sekä arvottaa niitä. Vaikka suomen kielen kieliopissa ei ole sukua, kuten monissa muissa Euroopan kielissä, siinä on kuitenkin sukupuolittuneita sanoja ja sanontoja. (Koivunen 1996, 48).

Kielten ja sukupuolen tutkimuksessa on myös käynyt ilmi, että kieliopillisen ja/tai luonnollisen suvun puuttuminen kielen rakenteesta ei merkitse sukupuolten yhdenvertaista representoitumista kielessä. Näin havaitsee muun muassa Mila Engelberg, joka väitöskirjatutkimuksessaan osoittaa suomen kielen olevan varsin maskuliininen. Geneerisissä sukupuoli-ilmauksissa (esim. *jokamiehen oikeus*, *virkamies*) maskuliinisuus on yleisempää. Feminiinistäkin geneerisyyttä on, mutta suppeammin. Feminiiniset geneerit ovat myös homogeenisempi joukko siten, että ne viittaavat usein polveutumissuhteeseen (esimerkiksi *emoalus*, *tytärtyhtiö*). (Engelberg 2016, 10–20.)

Engelbergin mukaan suomen kielen ihmisviittauksissa on myös piilosukupuolisuutta, joka nousee esiin, kun nimityksen konnotoima sukupuoli ei vastaakaan tarkoitettua sukupuolta. Tästä ovat esimerkkejä vaikkapa nimitykset *naisjohtaja* ja *naissotilas* tai *miesmalli* (em. 22). Mielenkiintoinen huomio on myös se, että *mies*-sanan pronominaalinen käyttö on yleistynyt konteksteissa, joihin sopisi hyvin yksikön kolmannen persoonan *hän*-pronomini. *Nainen*-sanaan liittyy taas usein kielteinen sivumerkitys, mikä saattaa rajoittaa sen pronominaalista käyttöä. (em. 32.) Vaan ei *hän*-pronominikaan ole sukupuoleton: Engelbergin koeasetelmissa kävi ilmi, että *hän*-pronomini tulkitaan useammin tarkoittamaan miestä kuin naista. Myös *ihminen*-termin koetaan viittaavan enemmän mieheen kuin naiseen. (em. 4.)

Sukupuolittavaan kielenkäyttöön ja sen vaikutuksiin on havahduttu jo yli kymmenen vuotta sitten, jolloin Suomen kielen lautakunta julkaisi kannanoton sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi. Ryhtiliikettä kaivattiin etenkin tiedotusvälineiden, hallinnon kielen ja ammattinimikkeiden osalta. Kannanotto pohjautui Euroopan neuvoston suositukseen seksismin karsimiseksi kielestä. Kannanoton mukaan seksistinen kieli, jossa maskuliinisuus asettuu feminiinisyyden edelle, on yksi tasa-arvon toteutumisen este. Medialle kannanotossa osoitettiin seuraavat sanat:

Viestimissä käytettävä kieli – kirjoitettu ja puhuttu – luo ja ylläpitää kielenkäytön malleja ja siten joko edistää tai estää tasa-arvoa. Sukupuolen epäsymmetristä merkitsemistä henkilöviittauksissa käytetään joskus esimerkiksi otsikoissa: *naisautoilija* pakeni poliisia. Lautakunta katsoo, että sukupuoli on syytä tuoda esiin vain silloin, kun se on käsiteltävän asian kannalta olennaista. (Suomen kielen lautakunnan kannanotto 22.10.2007)

2.2.3 Sukupuolen rakentuminen journalismissa

Tutkielmani kannalta on toki olennaisinta tarkastella sitä, miten sukupuoli rakentuu ja miten sitä rakennetaan journalismissa. Aihetta on Suomessa käsitelty runsaasti, ja aiemmasta tutkimuksesta on erotettavissa kolme pääpiirrettä: 1) miten sukupuoli vaikuttaa journalistin tai toimittajan työhön, 2) miten sukupuoli näkyy journalistissa käytännöissä, 3) miten sukupuoli näkyy journalistissa sisällöissä.

Kuten olen edellä yrittänyt summata, sukupuoli rakentuu siis muuallakin kuin jalkojen välissä. Sukupuoli on historiallinen ja kulttuurinen, ja sitä muovataan erilaisilla yhteiskunnallisilla käytännöillä. Yksi keskeinen kulttuurin alue, jolla rakennetaan käsitystä sukupuolesta, on media. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 7.)

Ehkä monipuolisimmin sukupuolen ja journalismin suhdetta ovat käsitelleet Iiris Ruoho ja Sinikka Torkkola teoksessaan *Journalismin sukupuoli*. Ruohon ja Torkkolan (2010, 51) mukaan sukupuolien ja journalismin suhde voi olla ulkoinen, jolloin se näkyy esimerkiksi journalismin tavoissa tuottaa sukupuolen presentaatioita. Tällaisten sukupuolen esittämistapojen myötä myös ihmisten eli yleisön itseymmärrys kehittyy, joko sukupuolen presentaatioiden varassa tai niitä kiistäen. Journalismin ja sukupuolen suhde voi rakentua myös sisäisesti, jolloin sukupuoli ja journalismi kietoutuvat yhteen. Tässä sisäisessä suhteessa rakennetaan esimerkiksi sukupuolitettujen osallisten yhteistä kansallista identifioitumisperustaa. Miessukupuolella on historiallisesti ollut keskeinen rooli kansallisuutta tuottavissa tarinoissa (em. 68).

Journalismin on katsottu perustuvan tietyille ideaaleille ja ihanteille. Niitä ovat julkinen palvelu, puolueettomuus, riippumattomuus, ajankohtaisuus ja eettinen sääntely. Ruohon ja Torkkolan (2010, 112) mukaan: ”Journalismin ideaalit merkitsevät ymmärrystä journalismin yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta paikasta. Ideaalit konkretisoituvat käsityksiksi

journalismin tehtävistä, tavoitteista ja keinoista. Nämä usein tiedostamattomat ideaalit ohjaavat konkreettisten mediatuotteiden tekemistä.”

Vaikka journalismi halutaan nähdä sukupuolineutraalina instituutiona, on sen kaksijakoinen sukupuolittuneisuus hyvin syvällä. Ihanne sukupuolineutraaliudesta murenee heti, kun pureudutaan toimitusten käytäntöihin. Tämä näkyy esimerkiksi aiheiden jakautumisessa maskuliinisiin tai feminiinisiin ja sitä kautta miesten liittämisen maskuliiniseen ja naisten feminiiniseen, niin juttujen tekijöinä kuin niiden toimijoinakin. Kuten Ruoho ja Torkkola (2010, 131) osuvasti muistuttavat, feminiininen tai maskuliininen journalismi tai käytännöt eivät ole journalismissa itsessään tai luonnostaan. Ne rakentuvat puheissa ja teoissa, eli sukupuolta tehdään journalismissakin. Yhtä ongelmallista kuin olla näkemättä journalismin sukupuolta on Ruohon ja Torkkolan mukaan pitäytyä abstraktilla tasolla puhumalla ”naisista” ja ”miehistä” kysymättä, keihin kategoriat pätevät. (em. 27.)

Maskuliinisuuden ja feminiinisuuden voi myös nähdä mies- ja naistapaisuutena. Ruohon ja Torkkolan (2010, 129) mukaan ”journalismin itseymmärryksessä on tyypillistä nähdä nais- ja miestapaisen toiminnan olevan biologisten sukupuolierojen väistämätön seuraus”. Mies- ja naistapaisuutta ei siis juurikaan kyseenalaisteta. Miestapaiset jutut ovat uutisjournalismin kovaa ydintä. Ne ovat isoja, tärkeitä, etäisiä, asiallisia ja objektiivisia. Naistapaiset jutut taas ovat pehmeitä, läheisiä, subjektiivisia ja henkilökohtaisia. Ruohon ja Torkkolan (2010, 134) mukaan juuri ”jako koviin ja pehmeisiin aiheisiin on kiinteä osa journalismin kahden sukupuolen järjestelmää”. Nais- ja miestapaisuus palautuvat suoraan stereotyyppiseen sukupuolen ymmärtämiseen, jossa tietyt ominaisuudet luetaan miehiseksi ja tietyt naisiseksi. Samaan viittaa myös muutama vuosikymmen sitten käyty keskustelu journalismin ”naisistumisesta”, jolla viitattiin muun muassa viihteen ja tunteen lisääntymiseen (em. 9).

Aiheiden jakautuminen on havaittu myös suppeammissa mutta tuoreemmissa tutkielmissa. Työtehtävät jakautuvat myös sukupuolen perusteella: esimerkiksi rikokset, talous ja politiikka profiloituvat miesten aiheiksi. Osittain aiheiden sukupuolittuneisuus koetaan myös kirjoittamattomaksi säännöksi, jonka mukaan vauvaperhe-haastattelua ei lähde tekemään keski-ikä ylittänyt miestoimittaja. (Vihavainen 2011, 89.)

Juuri tässä erottelussa Ruoho ja Torkkola havaitsevat uutisjournalismin kyseenalaistamattomuuden. Naistapainen journalismi ei koskaan yksin riitä täyttämään

journalismin kriteerejä, vaan se tarvitsee aina rinnalleen miestapaista journalismia. Näin miestapaisuudesta tulee normi. (Ruoho & Torkkola 2010, 137.) Journalististen hierarkiat konkretisoituvat toimituksellisissa valinnoissa, ja täten arvostetut aiheet saavat enemmän tilaa ja paremman paikan myös valmiissa mediatuotteessa (em. 140).

Huomionarvoista on myös se, miten nais- tai miestapaisuudeksi kutsutun painotuksen ovat haastaneet journalistisen sisällön uudet vaatimukset, kuten tarinallisuus ja kiinnostavuus. Erittelen journalismin sisältöön vaikuttavia kriteerejä tarkemmin vielä myöhemmin tässä tutkielmassa, mutta jo nyt on todettava, että esimerkiksi kiinnostavuutta pidetään jo yhtenä johtavista uutiskriteereistä (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 7). Kiinnostavuuden määrittely ei ole yksiselitteistä, mutta paljon kiinnostavana pidettävää journalistista sisältöä menee ”naistapaiseksi” kutsutun journalismin laariin, kuten henkilökohtaiset ja tarinalliset jutut.

Ruoho ja Torkkola tiivistävät kuitenkin hyvin sen, miksi aiheen pohtiminen ja tutkiminen on paikallaan: ”Sukupuolittavat käytännöt konkretisoituvat stereotyyppisten sukupuoliroolien mukaisiksi odotuksiksi.” (2010, 21). Eli, kun sukupuolta käsitellään journalismissa tietyllä tavalla, tullaan samalla rakentaneeksi sellaista maailmaa ja todellisuutta, jossa tällaista käsittelyä pidetään normina. Toki median ja journalismin rooli on jossain määrin vähentynyt ihmisten maailmankuvan muokkaajana, kun internet ja yleisöjen pirstoutuminen on tuonut mediakentälle uusia ja epäjournalistisia toimijoita. Journalismi sukupuolesta merkityksiä tuottavana käytäntönä on vain yksi sukupuoliteknologia muiden joukossa (em. 30).

2000-luvulla median sukupuolta on tutkimuksessa käsitelty eritoten erittelemällä tapoja, joilla miehiä ja naisia esitetään journalismissa. Lukuisien havaintojen mukaan naiset esitetään eri tavalla kuin miehet, ja etenkin sukupuolensa edustajina.

Henna Virkkusen talouslehtien henkilöhaastattelujen sukupuolittuneisuutta käsittelevässä pro gradu -tutkielmassa käy ilmi, että nais erityinen käsittelytapa käy ilmi myös kielellisissä valinnoissa. Virkkusen mukaan naisia kategorisoidaan erilaisiin puhuttelijarooleihin kuin miehiä. Arvostetusta kategoriasta lausutut sanat saavat helpommin vakuuttavan statuksen kuin vähemmän arvostetusta kategoriasta lausuttu puhe, sisällöstä riippumatta (Virkkunen 2001, 37). Puhuttelukategoriasta valinnan tekee toimittaja. Virkkusen mukaan naisille ei

tarjota talouslehtien henkilöhaastatteluissa asiantuntijan roolia, eli arvostetun puhuttelijan kategorialla. Naiset myös niputetaan herkästi vain sukupuolensa edustajiksi, naisia puhutellaan teksteissä tuttavallisesti tai jopa halventavasti, eivätkä he saa haastatteluissa uskottavaa roolia. Tutkielmansa johtopäätöksissä Virkkunen toteaa, että sukupuolten erilaisilla representaatioilla on mahdollisesti jopa negatiivista vaikutusta naisten etenemiseen urallaan. (em. 2001, 91.)

Myös rocklehti Rumban sukupuolipresentaatioita tarkastelleessa Selina Keräsen pro gradu -tutkielmassa käy ilmi se, miten musiikkijournalismissa mies edustaa itseään ja nainen taas sukupuoltaan. Mies on normi, nainen poikkeus. (Keränen 2011, 109.) Naisia ja miehiä myös puhuteltiin lehtitekstissä eri tavoin, ja naisartistien kohdalla huomiota kiinnitettiin enemmän musiikin ja artistiuden ulkopuolisiin asioihin, kuten ulkonäköön ja äitiyteen (em. 110).

Rumban naiskuviin on tartuttu aiemmin myös Hanna Mäkelän pro gradu -tutkielmassa, jossa havaittiin, että naisten muusikkous määrittyy usein miesten kautta. Naisten toimijuutta musiikissa häivytetään passiivimuodoilla, ja esimerkiksi asiantuntijuus ei määrity naiseuteen liittyvänä ominaisuutena. Myös eroa tyttöbändien ja ”oikeiden” bändien (eli miesjäsenistä koostuvien yhtyeiden) välillä tuotetaan, ja se ero on hierarkkinen. (Mäkelä 2008, 95–96.)

Satu Pajuriutan pro gradu -tutkielmassa taas tarkastellaan naiseuden kehyksiä Helsingin Sanomien urheilusivuilla. Pajuriutta havaitsi, että urheilujournalismissa naisille on vähän tilaa, ja sekin tila on varsin kapea. Naiset esitettiin urheilusivuilla miehistä poiketen. Naisia vähäteltiin ja heidät esitettiin sukupuolensa edustajina, puolisoina ja perheenjäseninä tai tunteellisina harrastajina. (Pajuriutta 2016, 64.) Naisille ei riittänyt pelkkä urheilijan rooli, vaan heidän piti edustaa myös jotain muita rooleja (em. 67).

Suvi Vihavaisen pro gradu -tutkielmassa selvitettiin naispäätoimittajien ajatuksia sukupuolesta. Myös tässä tutkielmassa kävi ilmi, kuinka journalismin sukupuolineutraalius on vain ideaali ja ihanneajatus, ei käytännössä toteutuva tapa. Vihavaisen haastattelemat päätoimittajat pitivät journalismia sukupuolineutraalina, mutta samalla uskoivat sukupuolen vaikuttavan journalismin sisältöihin. (Vihavainen 2011, 94–95.) Vihavaisen tutkielmassa

käy myös ilmi, että sukupuolesta ei ole helppo keskustella. Hänen haastateltavansa eivät olleet juuri pohtineet journalismin sukupuolittuneisuutta käytännön työssä (em. 94).

2.3 Journalistinen harkinta ja journalistiset perusteet

Tutkielmani keskeisiä tavoitteita on selvittää, mitä toimittajat ajattelevat sukupuolen esiintuomisesta juuri journalistisesta näkökulmasta. Mitkä ovat journalistiset perusteet sukupuolen esiintuomiselle? Käytetäänkö sukupuolen kohdalla journalistista harkintaa?

Molemmat termit ovat toimittajille tuttuja, ja uskallan väittää että niiden merkitykset ovat toimittajille ilmeiset ja kirkkaat. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että tutkielmani haastatteluissa käsitykset esimerkiksi journalistisesta harkinnasta erosivat. Seuraavaksi erittelen, mitä journalistisen työn tutkimus termeistä kertoo. Lisäksi avaan journalistisen työn käytäntöjä ja valotan hieman sitä, mitä aiemman tutkimuksen perusteella toimittajat itse omasta työstään ajattelevat.

2.3.1 Miten journalistinen sisältö määrittyy?

”Tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein.” Näin todetaan Journalistin ohjeissa, joka on journalistisen alan itsesääntelyyn luotu ohjeistus tukemaan sananvapauden vastuullista käyttämistä. (Journalistin ohjeet 2014). Mutta *mitä* journalistiset perusteet oikein ovat? Sitä ei Journalistin ohjeissa kerrota.

Journalismin ihanne on olla vapaata, mutta epäilykset tiettyjen sääntöjen olemassaolosta heräävät usein, kun sääntöjä ”rikotaan”. Näin toteaa Ilkka Rentola journalismin oppikirjoja tutkivassa teoksessaan *Normaalijournalismin säännöt*. Journalismin toimiessa normaalikäytäntöjen asettamissa rajoissa voidaan aina väittää sen olevan vapaata, mutta konfliktitilanteessa tietyt reunaehdot ja rajat tupsahtavat esiin (Rentola 1983, 2). Kuulostaa tutulta: kuten olen jo johdannossa kertonut, aloin itsekkin ajatella journalistisia sääntöjä, kun niitä mielestäni rikottiin esitettäessä tv-visailun voittaja ensisijaisesti äitinä.

Rentola erottaa ainakin kahdenlaisia sääntöjä, jotka ohjaavat journalismia. On metodisia sääntöjä, jotka liittyvät journalismin käytäntöön ja toimintaan. Eettiset säännöt taas liittyvät työn oikeutukseen ja merkityksellisyyteen (em. 8). Myöhemmässä tutkimuksessa Rentolan

eettisiin sääntöihin on myös viitattu päämääräsääntöinä, sillä kaikella journalismia yleisellä tasolla ohjaavalla ei ole sinänsä tekemistä journalismin eettisyyden kanssa (Heikkinen, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 14). Nämä päämääräsäännöt ovat perinteisesti nojanneet journalismin ihanteisiin, kuten vaikkapa julkiseen palveluun, mutta ne ovat myös avoimia erilaisille määrittelyille. Juuri nämä päämäärät ja niiden kulloinenkin määrittely ovat kuitenkin perustana journalismin professionaalisuudelle ja ajatukselle sen tarpeesta (em. 14). Esimerkkinä aika tuoreesta päämääräsäännöstä toimii *lisäarvo*, joka asettaa uudenlaisia tavoitteita toimittajan työlle ja toimii myös oikeutuksena tehdyille ratkaisuille (em.17).

Uudet päämääräsäännöt nousevat kuitenkin perinteisten ihanteiden rinnalle ja joukkoon. Tutun mantran mukaan journalismi on ajankohtaista, faktapohjaista, itsenäistä ja edustavaa. Näin linjataan muun muassa journalistiikan opetuksen klassikkoteoksessa, Risto Kuneliuksen *Viestinnän vallassa* -kirjassa. Kaikkia määritteitä on tulkittava väljästi, sillä kussakin piirteessä on heilumavaraa. Esimerkiksi ajankohtaisuus on suhteellinen käsite, faktapohjaisuus törmää nopeasti totuuden ja tietämisen rajallisuuteen, itsenäisyys on helposti näennäistä, eikä edustavuuskaan tavoita ihan kaikkia ihmisiä. Näitä neljää määrettä voi kuitenkin pitää journalismin ideaaleina. Journalismin pitää olla kiinni ajassa ja riippumaton, pyrkiä totuudenmukaisuuteen ja palvella suurta yleisöä. (Kunelius 2004, 21–24.)

Listaan voi lisätä vielä eettisyyden, jonka mm. Mark Deuze on omassa tutkimuksessaan huomannut nousevan viidenneksi journalistisen työn peruspilariksi. Deuzen mukaan toimittajan ammattimaisuus noudattaa tietynlaista ideologiaa, joka pohjaa yhteisille arvoille. Arvot jaetaan usein kansainvälisestikin, mutta niiden toteutus käytännössä vaihtelee. (Deuze 2005, 445–447.)

Journalismin peruspilareiden lisäksi journalismin sisältöjä määrittävät myös perinteiset uutiskriteerit. Tunnetuimmat niistä löytynevät norjalaisten Johan Galtungin ja Mari Holmboe Rugen listauksesta, jota on tosin 1960-luvulta tähän päivään muotoiltu ja päivitetty moneen kertaan. Hanna Koivisto erittelee pro gradu -tutkielmassaan yleisimpiä uutiskriteereitä kattavasti. Poikkeavuus, yllättävyys, toistuvuus, voimakkuus, negatiivisuus, maantieteellinen läheisyys, koskettavuus ja vaikuttavuus ovat piirteitä, jotka tekevät tapahtumista ja asioista helpommin uutisia. (Koivisto 2008, 5–13.)

Kun nykypäivän mediamaailmassa tarinallisuus ja kiinnostavuus ovat yhä tärkeämpiä (Hujanen 2009, 112–114), on itsestään selvää, että uutiskriteerit tai ihanteet eivät yksistään määrittele uutiskynnyksen ylittäviä journalistisia sisältöjä. Esimerkiksi verkkojournalismin käytäntöjä peranneessa tutkielmassa haastatellut toimittajat kertoivat tunnistavansa verkkouutiset ”selkäytimestä tulevalla intuitiolla” mutta myös tilastotiedolla siitä, millaisia juttuja luetaan paljon. Myös aiheiden kiinnostavuuden arviointi painottui. (Perttilä 2016, 43.) *Kohti kiinnostavaa journalismia* -tutkimusprojektin loppuraportissa jopa todetaan, että kiinnostavuudesta on tullut journalismin päivittäistä työtä ohjaava tavoite, ellei jopa johtava uutiskriteeri (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 7).

Tutkimushavaintojen mukaan toimittajat siis kokevat kiinnostavuuden vaatimuksen omassa työympäristössään. Ei siis riitä, että journalismi on ajankohtaista, asiapohjaista tai tärkeää, sen pitää olla myös kiinnostavaa tuottaakseen asiakkaalle lisäarvoa. Kiinnostavan sisällön tuottaminen on kuitenkin toimittajille hankalampi homma. Vaikka tavoite kiinnostavan journalismin tekemisestä tunnistetaan, sen käytännön tarkoitus ja toteutus eivät ole selviä. (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 23–26.)

Samalla on huomautettava, että vaikka kiinnostavuutta korostetaan usein median murrokseen liittyvänä uutena piirteenä, on jo vuonna 1983 Ilkka Rentola kirjannut uutisen kiinnostavuuden normaalijournalismin sääntöihin (Rentola 1983,16). Rentola määrittää kiinnostavuuden sellaisena sisältönä, joka ”vastaa lukijan tarpeisiin”. Onkin kiehtovaa pohtia, mikä on muuttunut: kiinnostavuuden määrittely vai lukijan tarpeet? Viitaten aiempaan (2010-luvun) huomioon siitä, että toimittajat tunnistavat kiinnostavuuden vaateen mutta eivät tiedä, miten vastata siihen, uskaltaisin väittää kiinnostavuuden käyneen kompleksisemmaksi kuin se Rentolan sääntövihossa on.

Journalismin sisältöön vaikuttavat myös journalistiset käytännöt ja rutiinit. ”Uutisjournalismissa on pitkälti kyse kyvystä käsitellä ennakoimatonta odotusten mukaisella tavalla”, kirjoittaa tutkija Jaana Hujanen (2009, 185). Rutiineihin turvautuminen korostuu kriisitilanteissa, mutta ne ovat vahvasti läsnä myös arkijournalismissa. Rutiinit helpottavat toimittajan työtä: ne muun muassa ohjaavat työn organisointia ja luovat kriteerejä, joiden mukaan lopputulosta arvioidaan (Riegert & Olsson 2006, 143).

Kuten todettu, kriisitilanteissa, (jotka lähes poikkeuksetta ovat myös isoja uutistapahtumia), rutiinit nousevat vahvimmin esiin. Tällöin journalismi näyttää luonteensa ”tiedonvälitysautomaattina”. Onhan niin journalistinen organisaatio kuin toimittajan ammattitaito suunniteltu ensisijaisesti yllättävien tapahtumien raportointia varten. Rutiinien astuessa esiin toimittajat eivät tee yksilöllisiä valintoja, vaan ammattikäytännöt tekevät nämä ratkaisut pitkälti heidän puolestaan. (Ahva & Rahkonen 2005, 9–10).

Kiireisissä uutistilanteissa toimittajien on huomattu ajautuvan herkästi ”automaattivaihteelle”. Yksi tutkielmani kiinnostavimpia kysymyksiä on kärjistetysti se, tajuavatko toimittajat, miten he työtään tekevät. Monet tutkijat ovat nimittäin epäilleet, että toimittajat eivät välttämättä tiedosta tekemiään valintoja. Jo vuonna 1985 Alastair Hetherington totesi, että uutistyoön kiireisyyden takia toimittajat eivät ehdi miettiä mitään kriteerejä, kun deadlinet paukkuvat (Hetherington 1985, ref. Koivisto 2008, 19). Samoilla linjoilla on Barbie Zelizer, jonka mukaan mekanismit, joilla todellisuutta konstruoidaan medioissa, ovat jääneet piiloon, eivätkä toimittajat itsekään tunnista tai tunnusta niitä. (Zelizer 1993, ref. Helle 2002, 85.)

On sanomattakin selvää, että automaattiohjauksessa ja rutiinissa on pelottavat puolensa. Omalta osaltaan rutiinit tuottavat yhdenmukaisuuden painetta, ja samalla omaan työhön vaikuttavia periaatteita ja käytäntöjä ei ehditä juuri pohtia (Ahva & Rahkonen 2005, 10).

2.3.2 Journalistien ymmärrys omasta työstä

Ajatus professionalismista, siis asiantuntija-ammattillisuudesta, on journalisteilla vankka. Kuten edellä on todettu, journalismin ammatillisuus toimii ideologian tavalla. Työtä ohjaavat arvot, jotka lähes kaikki journalistit jakavat. (Deuze 2005, 445–447.)

Toimittajat eivät kuitenkaan ole kautta historian olleet yhtenäinen ammatillinen yhteisö. Journalismin kaupallistuminen aiheutti aikoinaan myös toimittajakunnan ammatillistumisen, ja nykypäivän toimittajat ovat koulutettuja ja hyvin tienaavia. Samalla alkoi myös ammattikunnan identiteettiä luova kehitys, jonka myötä toimittajat samaistuvat ennen kaikkea muihin toimittajiin, eivätkä esimerkiksi työnantajaan. Näkyvin merkki tästä ammatti-identiteetistä Suomessa ovat yhteiset Journalistin ohjeet ja sitä myötä alan itsesääntely. (Kunelius 2004. 72.)

Tuoreemmassa ammatillisuuden tutkimuksessa on havaittu, että journalistiset taidot nähdään jossain määrin universaaleina eikä tapaan tai välineisiin sidottuina (Kunelius & Ruusunoksa 2008, 669). Mediamaailman muutostenkin keskellä journalisteilla on jonkinlainen usko journalismin koskemattomaan ydinosaan, ja tätä uskoa pitää yllä juuri ajatus ammattimaisuudesta. Samassa tutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että muuttuva mediaympäristö vaikuttaa journalismin sisältöihin. Erityisesti teknologiset ja taloudelliset muutokset ovat isoja vaikuttimia, joihin journalismi sopeutuu, eikä toisin päin. (em. 676.)

Journalismin ideaaliin kuului pitkään ajatus yleismaailmallisuudesta, mutta viime vuosikymmeninä myös journalismin itseymmärrys ja tutkimus on muuttunut. Journalismi nähdään nykyään historiallisesti muuttuvana. Journalismin perinteisiä ihanteita haastavat monikulttuurisuus ja verkkojulkaiseminen, jolloin journalismin on kyettävä tunnistamaan erilaisia intressejä yhteiskunnassa ja tuottamaan myös dialogia. Journalismi ei siis ole muuttumatonta tai arvovapaata, toisin kuin pitkään ajateltiin ja ihasteltiin. Journalismin vaikuttavat muiden muassa yhteiskunnallinen tilanne, mediaorganisaation tavoitteet, lukijoiden tarpeet ja teknologian uudet mahdollisuudet. (Helle 2009, 97.)

Silti journalistien ymmärrys omasta journalistisesta työstä vastaa yhä perinteisiä journalismin ideaaleja ja peruspilareja. Vuonna 2013 toimittajien ajatuksia työstään kartoitettiin osana *Worlds of Journalism* -tutkimusta, ja Suomen tutkimusraportin mukaan suomalaiset toimittajat ovat varsin yhtenäinen ammatillinen ryhmä. Toimittajat kokevat työssään tärkeiksi perinteiset journalismin ydinalueeksi koetut tehtävät: riippumattomuuden, totuudenmukaisen raportoinnin, ajankohtaisten asioiden analysoinnin ja valtaapitävien valvonnan. Vastauksissa korostuivat myös demokratian toteutumista tukevat tehtävät, eli tiedon tarjoaminen ihmisille päätöksentekoa varten ja mielipiteen ilmaisun mahdollistaminen (Pöyhtäri, Väliiveroinen & Ahva 2014, 10).

Etenkin *autonomisuus, objektiivisuus ja julkinen palvelu* määrittelevät suomalaisten journalistien diskursiivista itseymmärrystä. Nämä ovat arvoja, joihin halutaan sitoutua ja joita halutaan pitää yllä. (Pöyhtäri, Väliiveroinen & Ahva 2016.)

Tutkimusraportista käy ilmi, että suomalaistoimittajat kokevat käyttävänsä jutunteossa suurta vapautta juttuaiheiden ja näkökulmien valitsemisessa. Näin koki 80 prosenttia vastaajista (Pöyhtäri, Väliiveroinen & Ahva 2014, 7). Silti jutuntekoon ja toimitukselliseen

prosessiin vaikuttavat myös muut tekijät. Eniten toimittajat kokivat omaan työhönsä vaikuttavan toimituksen johdon sekä toimituksellisen linjan. Myös käytössä olevilla resursseilla ja aikarajoituksilla koettiin olevan vaikutusta siihen, miten ja millaista journalismia tehdään. (em. 27.)

2000-luvun mediamurroksesta keskusteltaessa on jopa vaalittu ajatusta siitä, että journalistisen työn muutos olisi hirveässä ristiriidassa journalismin perinteisten ihanteiden kanssa. Tätä ajatusta on tutkimuksessa myös haastettu. Tutkija Jaana Hujasen mukaan ristiriita on pienempi kuin oletetaan, eivätkä käytännöt ja arvot asetu yksiselitteisesti vastakkain. Tällaisia nykypäivän käytännön realiteetteja ovat muun muassa kiire, reaaliaikaisen uutisoinnin tarve, tavoite maksimiyleisöön, vähentyneet resurssit ja taloudelliset paineet. Käytännön realiteetit ovat ajan mittaan muokanneet journalistisia arvoja niin, että normit ja käytännöt ovat pitkälti sopusoinnussa keskenään. (Hujanen 2009, 182.)

Uusia journalismin muotoja kytketään myös osaksi journalistien ammattikuvaa ja itseymmärrystä. Esimerkiksi tarinallisuus nähdään ennen kaikkea osana ammattitaitoa. Sen avulla perinteistä objektiivisuuden hallitsemaa journalismin ydintä pidetään yllä. Tarinallisuutta voi siis pitää nykyjournalismin formaattina, jonka kautta uutiset on kerrottava, jotta ne olisivat yleisölle kiinnostavia ja houkuttelevia. Tarinallisuuden hyväksyminen ja kokeminen osaksi toimittajan ammattitaitoa antaa viitteitä myös siitä, että journalismin ydinarvona pidetty julkisen palvelun ideaali olisi laventumassa entistä laajempaan käsitykseen yleisön palvelemisesta. (Pöyhtäri, Väliiverroinen & Ahva 2016.)

2.3.3 Journalistinen etiikka

Suomalaistoimittajat pitävät ammattietiikkaa erittäin tärkeänä työssään. *Worlds of Journalism* -tutkimuksen Suomen tutkimusraportista käy ilmi, että peräti 98 prosenttia vastaajista oli vähintään jossain määrin yhtä mieltä siitä perusajatuksesta, että journalistien on noudatettava ammattieettisiä ohjeita omassa työssään aina, tilanteesta ja kontekstista riippumatta (Pöyhtäri, Väliiverroinen & Ahva 2014, 17.)

Tätä ei ole syytä epäillä, mutta samaan aikaan on huomioitava, että kovin selkeää rajausta journalistisen etiikan piiriin mahtuvista asioista ei ole. Journalistista etiikkaa määrittävät

ensisijaisesti Journalistin ohjeet. Ne koskevat journalistien ammatillista asemaa, tietojen hankkimista ja julkaisemista, haastateltavan oikeuksia, virheiden korjaamista ja yksityisen ja julkisen välistä rajanvetoa (Journalistin ohjeet 2014). Käytännön toimitustyössä eettiset pelisäännöt ovat kuitenkin varsin väljät, sillä ne edellyttävät pelkästään, että totena kerrottavat tiedot pitävät paikkansa. Missään ei esimerkiksi vaadita, että tiedot olisivat toden lisäksi olennaisia tai edes monipuolisia. (Kuutti & Manninen 2013, 83.)

Ammattieettistä ohjeistusta on toki muillakin kuin toimittajilla, esimerkiksi lääkäreillä, tieteentekijöillä ja psykologeilla (Mäntylä 2004, 14). Ammattieettiset ohjeet palvelevat useampaa tarkoitusta. Ensinnäkin niitä käytetään apuna kiperissä tilanteissa. Ne siis luovat perustan sen pohtimiselle, mikä on ammattia harjoitettaessa oikein tai väärin. Toiseksi ammattieettiset säännöt liittyvät työn mielekkyyteen ja merkityksellisyyteen, sillä ne kertovat, millaisiin arvoihin ja velvoitteisiin ammatti perustuu. Kolmanneksi eettiset säännöt oikeuttavat ammatin. Kun ammatti on eettisesti hyväksyttävä, alan työntekijät voivat kilpailla muiden kanssa palkoista ja eduista. (Räikkä 2002, ref. Mäntylä 2004, 14.)

Tutkittaessa toimittajien ajatuksia eettisestä harkinnasta journalismissa on havaittu, että toimittajat eivät miellä, että eettisiä päätöksiä voi tehdä abstraktilla tasolla, vaan ne nivoutuvat konkreettisiin tilanteisiin (Hujanen 2009, 187). Yleispätevät moraalिसäännöt kohtaavat siis toimittajien keskuudessa torjuntaa, ja eettisiä asioita pohditaan mieluummin tilannekohtaisesti.

Medialla on myös taipumus käsitellä etiikkaa yksilötasolla, mutta ei kollektiivisesti. Harva toimittaja kokee olevansa vastuussa muusta kuin oman tiedotusvälineensä toiminnasta. Monesti median kollektiivisesti aiheuttamista ongelmista olisi kuitenkin syytä puhua, kuten Jaana Hujasen Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisten jälkeistä uutisointia käsitelleessä tutkimuksessa todetaan. (em. 190–191.)

Sukupuolinäkökulmasta tämä huomio on varsin mielenkiintoinen, sillä pelkästään median oman toiminnan tarkastelu mahdollistaa silmien sulkemisen isolta sukupuolittamisen rakenteelta, jonka mediakenttä yhdessä muodostaa. Kuten Ruoho ja Torkkola (2011, 145) ovat osuvasti todenneet: ”Vaikka hyvää tahtoa olisikin, journalismin sukupuolittavien käytäntöjen purkaminen on mahdotonta, jos sukupuolittuneet käytännöt nähdään vain

yksilöiden toimintana. Journalismin sukupuolittuneiden hierarkioiden purkaminen vaatii syvällistä ymmärrystä journalismista sukupuolijärjestyksenä.”

Edellä esiteltyt seikat toimittajien työstä ovat tutkielmani kannalta olennaisia, sillä voidakseni selvittää toimittajien ajatuksia journalistisen valintojen taustalla minun on ymmärrettävä, millainen ajatusmaisema ja käytännön lähtötilanne toimittajan arjessa vallitsee. Mielenkiintoista on se, miten journalistinen itseymmärrys ja käsitykset journalismin ideaaleista vaikuttavat tai jopa vaikeuttavat sukupuolen esiin tuomisen pohtimista.

3. Metodit ja aineisto

Tässä luvussa esittelen pro gradu -tutkielmani tutkimuksellisia lähtökohtia. Esittelen tutkimuskysymykseni ja tapani tehdä tutkimusta sekä aineistoni.

3.1. Tutkimuskysymykset

Tavoitteenani on tässä pro gradu –tutkielmassa selvittää, mitä toimittajat ajattelevat sukupuolen esiin tuomisesta journalismissa ja millaisten ratkaisujen kautta sukupuolen esiin tuomiseen päädytään. Koska toimittajan oletetaan ja odotetaan tekevän sisällölliset ratkaisut journalistisin perustein, haluan selvittää, millaisia journalistisia perusteita sukupuolen esiin tuomiselle oikein on. Journalististen perusteiden lisäksi selvitän journalistisen harkinnan ja sukupuolen esiintuomisen yhteyttä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- a. Millaisia journalistisia perusteita sukupuolen esiin tuomiselle toimittajien mielestä on?
- b. Käytetäänkö sukupuolen esiin tuomisessa journalistista harkintaa?

Tavoitteeni on siis löytää selkeitä vastauksia ja malliesimerkkejä siitä, milloin sukupuolen esiin tuominen on toimittajien mielestä journalistisesti perusteltua. Toimittajan työtä ei kuitenkaan voi tehdä sitovien sääntöjen tai malliesimerkkien kautta, vaan yllättävässä ja muuttuvassa maailmassa tapahtuu aina uusia ja poikkeavia asioita. Sen takia selvitän myös journalistisen harkinnan ja sukupuolen suhdetta. Lisäksi pyrin niin sanottujen ”selkeiden keissien” lisäksi löytämään ajatuksia sukupuolen mainitsemisen merkityksestä ylipäätään. Vaikka en syvennykään toimittajien ajatuksiin sukupuolesta sinänsä, toivon saavani tutkielmassani viitteitä siitä, millaisena ominaisuutena toimittajat sukupuolta pitävät. Pääfokukseni on kuitenkin haastattelemini toimittajien ajatuksissa ja käytännön työssä, siis niissä prosesseissa, joissa sukupuolta suomalaisessa journalismissa rakennetaan.

3.2. Tutkielman aineisto

Pro gradu -tutkielmani aineisto koostuu haastattelututkimuksen annista. Halusin rajata haastateltavat toimituksellista journalistista työtä tekeviin toimittajiin. Vaihtoehtona olisi ollut haastatella myös erilaisia editorin tehtävissä olevia ihmisiä, mutta pro gradu -tutkielman rajallisuuden takia erilaiset ammattikunnat voisivat olla liikaa. Lisäksi nykypäivänä tavallisenkin toimittajan työhön kuuluu erilaisia rooleja: haastateltavistani useampi teki vaihtelevia vuoroja, joihin kuului myös tekstien editointia ja uutisdeskissä päivystämistä.

Vaikka toimituskulttuuri ja yksittäisen toimituksen linjaukset vaikuttavat myös siihen, miten ja millaista kieltä toimittajat käyttävät, halusin ensisijaisesti kiinnittää huomiota toimittajien omiin ajatuksiin sukupuolen esiin tuomisesta. Tutkielmassani ei siis lähtökohtaisesti vertailla eri toimitusten linjauksia tai toimituskulttuuria vaan havainnoidaan yksittäisten toimittajien ajatuksia. Silti halusin tutkielmaani toimittajia eri toimituksista, jotta myös erilaiset käytännöt ja toimituksissa käytävät linjakeskustelut kävisivät ilmi.

Koska journalismin sukupuolittuneisuuden on aiemmassa tutkimuksessa havaittu korostuvan etenkin uutisjournalismissa (Ruoho & Torkkola 2010, 42), halusin, että haastateltavillani on kokemusta uutistoimituksessa työskentelystä. Tässä kohdin on tosin huomautettava, että uutisjournalismia on lajityyppinä myös tutkittu runsaasti, koska se nauttii jonkinlaista kyseenalaistamatonta kuningaslajin arvostusta (em. 40). Oma tutkielmani päättyy siis vahvistamaan tätä jo ennestään olemassa olevaa uutisjournalismia koskevan tutkimuksen painottumista journalismin tutkimuksen kentällä.

Haastattelin lopulta kuutta eri toimittajaa kolmesta eri uutistoimituksesta. Mediat olivat Aamulehti, Helsingin Sanomat ja Ilta-sanomat. Valitsin tarkoituksella kolme hieman eri profiilin sanomalehteä, jotta mahdolliset erot käytännöissä kävisivät ilmi. Kuuden toimittajan haastattelut eivät tietenkään luo kattavaa tai edustavaa otosta suomalaisesta toimittajakunnasta, mutta se on tarpeeksi iso määrä pro gradu -tutkielmalle sopivaan analyysiin.

Kustakin toimituksesta pyysin ja valitsin haastateltaviksi miehen ja naisen. Aineistoni perusteella sukupuoli ei kuitenkaan merkittävästi vaikuttanut siihen, miten sukupuolen

käsittely journalismissa koetaan. Sen takia en tässä tutkielmassa merkitse haastateltavien sukupuolta vastauksiin. Koko tutkielmani lähtöasetelma on sukupuolen esiintuomisen ja korostamisen kyseenalaistaminen, jolloin haastateltavien sukupuolen merkitseminen sotisi tätä lähtökohtaa vastaan.

Haastateltavat ovat iältään 26–60 -vuotiaita. Myöskään ikä ei aineistoni perusteella merkittävästi vaikuttanut siihen, miten haastateltavat vastasivat, joten olen jättänyt myös haastateltavien iän merkitsemättä.

Kaikki haastateltavani ovat siis toimittajia mutta nykyiset roolit ja työhistoria pitivät sisällään kaikkea kaupunki-, kulttuuri-, luonto-, pääkirjoitus- ja politiikkatoimituksista aina pilapiirroksiin. Haastattelut kestivät noin 30–45 minuuttia, ja nauhoitin ne. Sittemmin nauhat on litteroitu, ja litteroinnissa apunani oli yksi ihminen. Olen kuitenkin tarkastanut kaikki litteroinnit jälkikäteen nauhalta kuuntelemalla. Aineistoni koostuu siis nauhoitetuista haastatteluista ja haastattelunauhojen tekstilitteroinneista.

Aineistoni on koottu loka–marraskuussa 2017. Huomionarvoista on, että samalle ajankohdalle uutisrintamalla osuivat paljastukset Hollywoodin seksuaalisesta ahdistelusta ja siitä kummunnut #metoo–kampanja, josta Suomessakin uutisoitiin ja jalostettiin jatkojuttuja laajasti. Monet haastateltavat mainitsivatkin #metoo-kampanjan haastatteluissa. Haastattelut on siis toteutettu aikana, jolloin erilaiset sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät pohdinnat ovat olleet monella käynnissä muutenkin. Samalla on huomionarvoista, että #metoo laajeni Suomessa vielä isommaksi yhteiskunnalliseksi keskusteluksi tämän tutkielman haastattelujen tekemisen jälkeen. Haastatteluja tehdessä esimerkiksi suomalaisen elokuva-alan epäkohdista ei ollut vielä uutisoitu.

3.3. Haastattelututkimus

”Se, mikä ihmisessä on inhimillisintä, on myös vaikeimmin mitattavissa.” Näin todetaan heti ensimmäisenä Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen *Teemahaastattelu*-kirjan johdannossa (em. 1990, 7). Lause on viehättävä ja kuvaa erittäin hyvin oman tutkimusongelmani haasteita: mikä olisikaan inhimillisempää kuin se, että neutraaliudella ja objektiivisuudella ratsastavan journalismin käytännöissä olisikin tiedostamattomia (tai vielä hurjempaa – *tiedostettuja*) tapoja rakentaa maailmaan tietynlaiseksi? Ajattelevia ja

asenteellisia ihmisiähän toimittajakin ovat. Niinpä haastattelututkimus sopii mainiosti tarkoituksiini. Haastattelun avulla voi nimittäin saada empiiristä tietoa inhimillisistä toiminnoista (em. 1990, 7).

Päädyin tutkielmassani teemahaastatteluun, sillä siinä haastateltavat saavat reagoida ja keskustella mahdollisimman vapaasti ja luontevasti. Tällainen keskustelunomainen tietojenkeruumenetelmä mahdollistaa sen, että vapaamuotoiset ja syvällisetkin keskustelut paljastavat asioita, joita muilla keinoilla tuskin voitaisiin selvittää. (Hirsjärvi & Hurme 1990, 8.)

Tutkimusmetodini jalostui vielä puolistrukturoiduksi teemahaastatteluksi. Puolistrukturoitu teemahaastattelu tarkoittaa keskustelunomaista mutta tiettyä teemaa ja kysymysrunkoa noudattavaa haastattelua (Saaranen-Kauppanen & Puustniekka 2006). Aihepiirit ja teemat ovat siis tiedossa, mutta menetelmästä puuttuu strukturoidulle haastattelulle ominainen tarkkuus kysymysten järjestyksessä ja muodossa (Hirsjärvi & Hurme 1990, 36). Puolistrukturoitu teemahaastattelu sopii erityisen hyvin tilanteisiin, joissa halutaan selvittää mahdollisesti tiedostamattomia seikkoja, ja tutkitaan ilmiöitä, joista haastateltavat eivät ole päivittäin tottuneet keskustelemaan (em. 1990, 35.)

Samalla tiedostamattomuuden mahdollisuus tekee haastattelusta myös hankalan. On lähes mahdotonta arvioida, onko haastateltavan antama kuva omista tuntemuksistaan luotettava. Haastattelussa on myös mahdollisuus niin sanottuun ”onnellisuusmuuriin” (Ala-Suutari 1999, 98). Silloin haastateltava voi jättää kertomatta itsestään tai työyhteisöstään epäedullisia asioita tai tekee niistä kaunistelevia tulkintoja (Koljonen 2013, 10).

Haastattelurunгон lisäksi käytin haastattelussa kolmea esimerkkiotsikkoa, joita haastateltavani arvioivat. Pyysin haastateltaviani arvioimaan otsikko kerrallaan oliko heidän mielestään sukupuolen esiin tuominen otsikossa journalistisesti perusteltua. Esimerkkiotsikoilla vältin sen, että journalististen perusteiden arvioiminen olisi tapahtunut pelkästään yleisellä ja abstraktilla tasolla. Kuten teoriaosuudessa jo toin ilmi, toimittajat eivät ole halukkaita noudattamaan tai kohtaamaan yleispäteviä sääntöjä, vaan esimerkiksi eettisiä asioita mietitään mieluummin tilannekohtaisesti (Hujanen 2009, 187). Näin ollen esimerkkiotsikot tarjosivat arvokasta konkretiaa journalististen perusteiden syvällisempään pohdiskeluun.

3.4. Laadullinen sisällönanalyysi

Käytän tutkielmassani aineiston analysoimiseen sisällönanalyysia. Se on menetelmä, jolla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiiviissä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysi on tapa saada aineisto järjestetyksi johtopäätöksiä varten. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.)

Sisällönanalyysia kutsutaan laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmäksi, koska sitä voidaan käyttää kaikissa lukuisissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Myös monet muunlaiset laadullisessa tutkimuksessa käytettävät menetelmät pohjautuvat usein sisällönanalyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Sisällönanalyysi koostuu yleensä seuraavista vaiheista: 1) päätetään, mikä aineistossa on kiinnostavaa, 2) käydään aineisto läpi merkiten ja erilleen keräten ne asiat, jotka päätettiin kiinnostaviksi, 3) luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään aineisto, 4) kirjoitetaan yhteenveto (em. 92).

Noudatin tutkielmassani tätä sisällönanalyysille ominaista rakennetta, vaikkakin toinen ja kolmas kohta limittyivät omassa tekotavassani toisiinsa. Päätöstä aineiston kiinnostavista elementeistä ohjasivat asettamani tutkimuskysymykset ja myös valmiiksi hyvin teemoiteltu haastattelurunko. Näin jälkikäteen huomaankin tehneeni alustavaa teemoittelua aineistolle jo samaan aikaan, kun olen käynyt läpi aineistoani ja tehnyt rajausta. Suon tämän itselleni, sillä laadullisessa aineistossa on paikallaan tehdä analyysia tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (em. 108.)

Ylipäätään tutkielmani on hyvin aineistolähtöinen, mutta toki analyysiani ohjaa teoria. Puhtaasti aineistolähtöisen tutkielman tekeminen olisi luultavasti kaltaiselleni tutkijanalulle mahdotonta, sillä aineistolähtöisessä analyysissa aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa (em. 95).

Aineistolähtöisen tutkimuksen toteuttaminen on itse asiassa hankalaa ihan kenelle vain, koska on jossain määrin yleisesti hyväksytty periaate, että kokeneenkin tutkijan havainnot

ovat lähtökohtaisesti teoriapitoisia. Ei siis ole niin sanotusti ”puhtaita havaintoja”, vaan teoria on aina mukana esimerkiksi käsitteissä, tutkimusasetelmassa ja menetelmissä. (em. 96.)

Näin ollen kuvailen tutkielmaani aineistolähtöiseksi mutta teoriaohjautuneeksi. Tämä tarkoittaa sitä, että analyysissäni on teoreettisia kytköksiä, mutta teoria toimii lähinnä apuna analyysin etenemisessä. Näin ollen aikaisempi tieto auttaa ja ohjaa analyysia, mutta aiemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava vaan ennemminkin uusia ajatusten väyliä avaava. Erona täysin teorialähtöiseen analyysiin on juuri se, että teorialähtöisessä analyysissä aineiston analyysia ohjaa valmis aikaisemman tiedon perusteella tehty kehys. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Tässä tutkielmassa olennaisimmat ja vahvimmat teoreettiset kytkökset liittyvät sukupuolen ja journalismin aiempaan tutkimukseen, sukupuolijärjestykseen sekä journalistien professionalismiin eli ammatillisuuteen.

Haastavaa aineiston analyysissä on se, että laadullisen tutkimuksen aineistossa nousee usein esiin kiinnostavia asioita, joita ei ole etukäteen odottanut. Analyysin puitteissa on kuitenkin kyettävä valitsemaan tarkkaan rajattu ilmiö, josta kerrotaan kaikki, mitä irti lähtee. (em. 92). Huomasin tämän myös omassa tutkielmassani, mutta onneksi tutkimuskysymykset ja haastattelun kysymysrunko autoivat pitämään fokuksen selkeänä.

Aineiston rajauksen jälkeen teemoitteluni toki vielä tarkentui. Yksinkertaisimmillaan teemoittelun voi määritellä aineiston pilkkomiseksi ja ryhmittelyksi erilaisten aihepiirien mukaan (em. 93). Teemoittelun voi myös sanoa tarkoittavan sitä, että analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta esiin nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Tutkielmassa käyttämäni teemoittelu pohjautui teemahaastattelun kysymysrunгон teemoihin, kuten tapana on. Teemoittelu pohjautuu toki tulkintoihini haastateltavien sanomisista, eivätkä kyseessä siis ole täysin samoin sanoin tuotetut merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.)

Teemoittelussa käytin apunani excel-taulukkoa, johon merkitsin kysymysrungostani nousseita teemoja eri väreillä. Teemoja oli yhteensä yksitoista. Niitä olivat esimerkiksi ajatukset ja reaktiot Aamulehden linjaukseen, sukupuolen esiin tuominen omassa työssä,

sukupuolen esiin tuominen journalismissa yleisesti, sukupuolen esiin tuomisen journalistiset perustelut, sukupuolen ja journalistisen harkinnan suhde ja sukupuolen esiin tuomisen tiedostaminen.

Lisäksi yksi aineistosta noussut teema oli se, käsitetäänkö sukupuoli binäärisesti vai monimuotoisesti sekä se, millaista kielellistä valtaa toimittajat kokevat asian suhteen käyttävänsä. Teemoja olivat myös käyttämäni esimerkkijutut ja reaktiot niihin. Teemoittelun avulla sain jäsenneltä aineistoani ja rajattua sieltä hakemiani vastauksia. Näiden teemojen pohjalta kävin läpi aineistoni ja merkitsin eri väreillä vastaukset, jotka osuivat valitsemiini teemoihin. Sitten siirsin värikoodatut vastaukset vielä erilliseen tekstitiedostoon.

Sisällönanalyysin riskinä on usein se, että viimeinen eli neljäs osan aiemmin esittelemästäni sisällönanalyysin polusta epäonnistuu. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on kuvattu tarkasti analyysi, mutta johtopäätösten muodostamisen sijaan esitellään järjestetty aineisto ikään kuin tuloksina (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Tämän riskin huomasin vahvasti tutkimusta tehdessäni. Osittain kyse on varmasti ollut myös kokemattoman tutkijan pelosta vetää johtopäätöksiä.

Tutkielman tekemiseen liittyy myös muita riskejä. Kuten tutkimuksen tekemisessä aina, myös tässä työssä olen tutkijana joutunut kohtaamaan omat asenteeni ja arvoni, jotka mahdollisesti ovat vaikuttaneet tutkielmaan.

Tieteessäkin ihminen toimii helposti niin, että pyrkii perusteluilla osoittamaan omat uskonsa todeksi. Vaikka tutkimusongelma määrittääkin tutkimustyyppin ja -otteet, ovat arvot ja uskomukset mukana jo tutkimusongelmaa muotoiltaessa. Näin ollen edes tutkimusongelman muotoilua ei voi pitää arvovapaana. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 68.)

Kuten alan oppaissa kehoitetaan, olen pyrkinyt tieteelliseen ilmaisuun kuuluvalla tavalla perustelemaan valintojani. Valintoja ei kuitenkaan voi avata loputtomiin, vaan jossain vaiheessa vastaan tulee perustelematon usko tai asenne (em. 67).

Kuten jo edellä totesin, on myös haastateltavien vastausten luotettavuuden arviointi aina hankalaa, kun kyseessä on tutkimuskohde, joka liittyy mahdollisesti tiedostamattomiin tai

uusiin toimintatapoihin ja ajatuksiin. Haastatteluissa ihmiset pyrkivät selittämään asioita parhain päin, jolloin esimerkiksi omaa ja työpaikan toimintaa tulee helposti kaunistelleeksi (Koljonen 2013, 10).

4. Tutkielman keskeiset havainnot

Tässä luvussa esittelen tutkielmani keskeisimpiä havaintoja. Käsittelen aineistostani nousseita teemoja yksi kerrallaan. Teemat ovat toimittajien sukupuoli-ikäisyys, ajatukset ja reaktiot Aamulehden linjaukseen, sukupuolen esiin tuominen omassa työssä, journalistiset perusteet sukupuolen esiin tuomiselle, sukupuoli journalismissa yleisesti, sukupuolen esiin tuomisen tiedostaminen sekä sukupuolen ja journalistisen harkinnan suhde. Luvun lopuksi esittelen haastateltavieni ajatuksia esimerkkiotsikoista.

4.1. Kaksi sukupuolta

Aineistoni päättyi toistamaan hyvin heteronormatiivista sukupuoli-ikäisyyttä. Yksinkertaistetusti heteronormatiivisuus tarkoittaa sitä, kuinka puheessa, käytännössä ja ajatuksissa heteroseksuaalisuus muodostaa oletusarvoisen, luonnollistetun ja tavoiteltavan mallin. Siinä mallissa on miehiä ja naisia, jotka tuntevat seksuaalista halua vastakkaista sukupuolta kohtaan. Heteronormatiivisuuteen siis sisältyy oletus sukupuolesta ja sen tuottamasta tietynlaisesta seksuaalisesta halusta. (Rossi 2015, 15–16.) Käytännössä heteronormatiivisuus näkyy siinä, miten yhteiskunta ja ihmisten ajattelu rakentuvat monin osin oletukseen miehen ja naisen muodostamasta parisuhteesta ja sen seurauksista.

Haastateltavistani vain kaksi mainitsi haastattelun aikana muutkin mahdolliset sukupuolet kuin miehen ja naisen.

Ei se meidän linjauskaan pyrkinyt poistaa sukupuolta maailmasta tai sukupuolen käyttöä, vaan se pyrki poistaa semmosen turhan leimaamisen tai sen, että joku omistaa vaikkapa jonkun ammatin tai jonkun tekemisen, siihen se pyrkii niinku tasaamaan sitä pelikenttää. Mutta kyllä me taidettiin siinä kirjottaa kiitos jotenki niin, et miehet on miehiä ja naiset naisia ja *muunsukupuoliset muunsukupuolisia*.
(Haastateltava 3) ¹

En kyllä muista tämmöstä, että olis tietosesti korostettu, et joku nyt olis mies tai nainen tai *jotain muuta*. Ei tuu äkkiseltään mieleen.
(Haastateltava 6)

¹ Haastateltavien sitaatteja on tiivistetty ja muotoiltu luettavampaan muotoon. Sitaaateista on esimerkiksi poistettu täytesanat ("tota", "hmm" yms.). Muotoilussa on kuitenkin pyritty säilyttämään alkuperäinen sanoma. Olennaiset lyhennykset ja tarkennukset on merkitty sitaattiin.

Vastauksissaan kaikki haastateltavat kuitenkin keskittyvät kaksinapaiseen sukupuolijakoon ja sen pohdintaan.

Haastattelijana en suoranaisesti kysynyt tai kysymyksissäni myöskään rajannut sitä, millaisia ja montako sukupuolta on mahdollisesti olemassa. Kysymyksissäni viittasin geneerisesti ”sukupuoleen”. Haastateltavat lähtivät vastaamaan kysymyksiin siitä oletuksesta, että puhutaan miehistä ja naisista. Toki haastattelun voi myös katsoa ohjanneen haastateltavien sukupuolikäsitystä, sillä suunnilleen haastattelun puolivälissä kysyin onko haastateltava miettinyt, millä muilla termeillä ihmistä voisi kuvata kuin ”esimerkiksi mies ja nainen”.

Havainnossa ei sinänsä ole mitään erikoista, sillä journalismin sukupuolilogiikka rakentuu dikotomian varaan. Kuten teoriaosuudessa esittelin, niin journalismin lajit, sisällöt kuin tekijät on tavattu historiallisesti jakaa kahteen, naisiin ja miehiin. Tämä jako on myös perinteisesti ymmärretty luonnollisena itsestäänselvyytenä eikä kulttuurisesti tuotettuna. (Ruoho & Torkkola 2010, 129).

Samalla on todettava, että jos ja kun mediassa jatkuvasti toistetaan sukupuolen dikotomiaa, eivät toimittajakaan ole toistolle immuuneja. Se, että haastatteluvastauksissa puhuttiin vain miehistä ja naisista, kertonee toiston vaikutuksista. Toisto pönkittää ajatusta kahdesta sukupuolesta. Kuten Butler esitti, myös kielen eli esimerkiksi journalistisen lehtitekstin voi nähdä olevan sarja toistettavia tekoja, jotka tuottavat todellisuusvaikutuksia (Butler 2006, 200). Kun toistoa on tarpeeksi, ja se tapahtuu vielä totuuden torvena pidetyssä journalismissa, on lopputuloksena kaksinapaisen sukupuolijaon näkeminen luonnollisena totuutena.

Kuten aineistossani myöhemmin toistuvasti käy ilmi, toimittajat tuntuvat kyllä ymmärtävän sukupuolen moninaisuuden ja myös sukupuolen esiin tuomiseen liittyvät riskit ja rakenteet. Tämä ymmärrys käy silti lähinnä ilmi puheen tasolla, sillä käytännössä toimittajat toteuttavat totuttuja tapoja, jotka ylläpitävät käsitystä sukupuolidikotomiasta.

4.2. Aamulehden linjaus

Alkusyksystä 2017 Aamulehti linjasi pyrkivänsä kohti sukupuolineutraalia kielenkäyttöä. Lehdelle tämä tarkoittaa etenkin sukupuolittavista virkanimikkeistä luopumista (Aamulehti 16.9.2017). Selvitin haastatteluissani, miten Aamulehden linjaukseen on suhtauduttu työpaikalla. Lisäksi kysyin, mitä toimittajat henkilökohtaisesti ajattelevat Aamulehden linjauksesta.

Helsingin Sanomissa työskentelevät haastateltavat kertoivat, että Aamulehden linjaukseen sukupuolineutraalista kielenkäytöstä suhtauduttiin työpaikoilla kiinnostuneesti ja myönteisesti. Aiheesta myös uutisoitiin, ja se herätti kiinnostusta lukijoissa.

Ilta-Sanomissa työskentelevät kertoivat linjauksen aiheuttaneen lähinnä pohdintaa siitä, heijastuuko se omaan käytännön työhön. Toisen haastateltavan mukaan reaktio työpaikalla ei ollut ”mitenkään ihmeellinen”.

Linjauksesta keskusteltiin sekä Helsingin Sanomissa että Ilta-Sanomissa, mutta se ei haastateltavien mukaan kuitenkaan johtanut virallisiin sisäisiin keskusteluihin tai uusiin linjavetoihin lehdissä, joskin yksi haastateltava uskoi mediansa seuraavan jossain vaiheessa perässä.

Joo ei oo lähetty seuraamaan, eikä oo mitään semmosia linjanvetoja tehty, et mä luulen et meillä ollaan niinku luonnostaan silleen kohtuullisen sensitiivisiä, että jos on mahdollisuus kirjoittaa jotain muuta ku palomies (naurahtaa) niin kirjoitetaan.
(Haastateltava 1)

Ja kyl mä ihan luulen et jossain vaiheessa tota sitten tuleekin jotain, mut mä luulen että se linja ei tuu olemaan niin niinku absoluuttinen ku Aamulehdellä.
(Haastateltava 2)

Aamulehdessä työskentelevät haastateltavat kertoivat, että heidän työpaikallaan linjaukseen on suhtauduttu hyvin. Linjauksesta oltiin myös ylpeitä. Kritiikkiä talon sisällä on herättänyt lähinnä linjauksen aiheuttama lisätyö tekstien editoinnissa. Esimerkiksi STT:ltä tulevat uutissähkeet pitää editoida ja niissä vaihtaa jotkut termit sukupuolineutraaleiksi.

[O]ikeestaan ainoat rutinat mitä mä kuulin, liittyi siihen että kuinka paljon siinä sitte editoinnissa lisääntyy työmäärä, kun joudutaan kattoon, että ei lipsahda sitte tämmösiä varusmies-tyyppisiä ilmaisuja sinne ja kyllä se nyt varmaan sillä portaalla on työtä vähän teettänykki, mutta että noin niinkun ainakin miten mä olen ymmärtäny ja kuullu, niin kyllä se noin niinku ajatuksellisesti otettiin mun mielestä aika hyvinkin vastaan.
(Haastateltava 4)

Niin kyllä se sitte kuitenkin on aiheuttanu jonkun verran myös sitä, et millä me nyt korvataan sitten tämä termi. Ja sitte ihan puhtaita unohduksiakin, että se vaatii niinku tosi monta toistoa, että se menee itsellekin. Vaikka yleisesti asenne on se, että muutos oli hyvä ja tätä kannatetaan, mut silti niinku me ollaan kyllä lipsuttu siitä, ihan vaan niinku inhimillisistä syistä. (naurahtaa)
(Haastateltava 3)

Linjausta pohdittiin muuallakin kuin Aamulehdessä käytännön kautta. Esimerkiksi puhemies-tittelin korvaamista puheenjohtajalla pohdittiin sanan välittämän merkityksen, vakiintuneen käytännön muuttamisen ja käytössä olevan palstatilan kautta.

Mun mielestä se puhemies on niinku hyvä titteli ja sit siinä on aina se, että mä ajattelen aina myös siten että mahtuaks ne otsikkoon, koska merkkejä on niin vähän käytössä ja sit jos tulee et puheenjohtaja ja tilaa on kaks kyt merkkiä otsikkoon, niin tietää... Siks SOTE on hyvä, koska sote on neljä kirjainta (naurahtaa), näil ei hirveesti elämöidä, mut se on ihan niinku se raaka totuus et niinku menee hirveesti tota työenergiaa siihen, et me mietitään et miten me saadaan toi niinku kahelle riville.
(Haastateltava 2)

Henkilökohtaisella tasolla viisi toimittajaa kuudesta piti Aamulehden linjausta hyvänä. Yksi vastaaja kuvaili suhtautumistaan välinpitämättömäksi ja epäkiinnostuneeksi. Muut kuvailivat reaktioitaan kiinnostuneiksi ja myönteisiksi.

Öö, henkilökohtaisesti se on mun mielestä tosi hyvä tavallaan, niinku että mä ymmärrän sen. Mä ehkä saattasin tehdä ite samantyyppistä linjausta, jos mä olisin jossain niin kun vaikuttavammassa asemassa täällä tai muualla, et niin kun kannatan kyllä.
(Haastateltava 5)

Haastateltavat esittivät myös ajatuksiaan siitä, miten Aamulehden linjaus vaikuttaa journalismiin ja toimittajiin yleisesti. Useamman haastateltavan mukaan sukupuolitietoisuutta on toimituksissa koko ajan enemmän. Yksi uskoi etenkin nuoremman toimittajapolven tuovan mukanaan valveutuneisuutta. Muutosta ei kuitenkaan sinänsä lasketa Aamulehden linjauksen ansioksi.

Sinne se jää sinne uutisten ja pikkukohujen niinku isoon sammioon. Emmääkää oo Aamulehteä enempää alkanu lukemaan ku ennenkään.
(Haastateltava 1)

Yksi haastateltava näki kuitenkin Aamulehden linjauksella olevan suoria ”sparraavia” vaikutuksia toimittajiin yleisesti.

Tällasia ulostuloja niinku Aamulehti teki, niin just se hyvä juttu on siinä, et se pistää niinku miettimään, et ai niin tämäkin asia, tässäkin on asia jolle ei ole vielä niin kun tehty jotain tai ei oo pohdittu ihan loppuun saakka. Et siinä on se hyvä. Mä en tosiaan olis yhtään niin puhdasoppinen niinku Aamulehti, mutta jos se auttaa niinku tarkentamaan omaa niinku työnkuvaa tai niin kun vahvistaa niitä ennakkoajatuksia, että tätä pitäis, tän kans pitää olla varovainen näissä, tai pitää niinku pitää harkita, niin sillontan se on niinku tehny työnsä. (Haastateltava 2)

Useimmat haastateltavista selvästi tunnistavat journalismin ja käytetyn kielen vaikutukset ja pitävät sanavalintoja merkityksellisenä. Samoin journalismilla nähdään olevan rooli ja vastuu muuttua ja kehittyä ympäröivän maailman mukana. Kiinnostavaa on se, että silti sanavalintojen merkitys nähdään samalla alisteiseksi arkisille toimitustyön käytännöille, kuten palstatilalle. Eli ideaali ei toteudu käytännössä. Kuten aiemmassa tutkimuksessa on havaittu: ihanne sukupuolineutraaliudesta murenee, kun pureudutaan toimitusten käytäntöihin (Ruoho & Torkkola 2010, 131).

Myös Aamulehden toimittajien vastauksissa käytännön työ korostuu: sen hankaloituminen on ainoa negatiivisuutta aiheuttanut tekijä linjauksessa. Näissäkin vastauksissa näkyy se, miten sujuvat käytännöt ja rutiinit ovat toimittajille ensisijaisen tärkeitä. Samalla on huomioitava se, että vaikka rutiinit helpottavat toimittajan arkista työtä, ne myös ajavat toimittajan helposti toteuttamaan ennalta määriteltäviä toimintatapoja itsenäisen ajattelun sijaan (Ahva & Rahkonen 2005, 10).

Huomioitavaa on kuitenkin myös se, miten sukupuolen esitysten toistojen merkitys ja vaikutus ymmärretään. Aamulehden toimittajan sitaatista käy ilmi, että uusi sukupuolineutraali puhetapa kyllä alkaa luonnistua, kunhan toistoja ja tottumusta tulee. Tämä alleviivaa esimerkiksi Judith Butlerin esittämää ajatusta siitä, että kielellä on vaikutusta siihen, mitä pidämme luonnollisena ja todellisena (Butler 2006, 200). Olisi siis mahdollista pitää luonnollisena myös lehtitekstiä, jossa sukupuoli ei korostu.

4.3. Sukupuolen esiin tuominen omassa työssä

Halusin tutkielmassani selvittää, miten sukupuolen esiin tuomiseen journalismissa oikein päädytään. Mitkä ovat käytännöt ja prosessit lopullisten journalististen sisältöjen taustalla? Siksi yritin selvittää käydäänkö sukupuolesta toimituksissa keskusteluja yhdessä ja miten sukupuolen esiin tuomiseen liittyvät päätökset tehdään.

Haastateltavistani viisi toimittajaa kuudesta oli sitä mieltä, että sukupuolen esiin tuomista on työpaikalla pohdittu yhdessä. Tilanteet ovat yleensä kuitenkin vapaamuotoisia, esimerkiksi uutisdeskissä tapahtuvaa yhteistä pohdintaa.

[M]usta tuntuu et se [sukupuolen pohdinta toimituksessa -RR] on ollu semmonen mikä on koko aika lisääntyny ehkä enemmän. (--) No mä oon ollu aikasemmin muualla töissä, mutta siis et musta tuntuu et se on semmonen juttu mikä on tullu oikeestaan viimesen parin vuoden aikana. (Haastateltava 5)

Yhden haastateltavan mukaan sukupuolen esiin tuomista ei ole työpaikalla käsitelty yhdessä. Hän kertoo, että sukupuolta käsitellään vapaamuotoisissa kollegoiden välisissä some-ryhmissä tai Facebook-seinillä, mutta ei työpaikalla ja työtilanteessa.

Kysymykseen myönteisesti vastanneista kaksi myös korosti, että sukupuolen pohtiminen yhdessä on hyvin harvinaista.

No oikeestaan ei hirveästi oo pohdittu. Me tässä nyt meidän tiimissä missä mä olen, mikä nyt on suhteellisen uusi, niin mä oon ainut mies siinä ja mun mielestä se on niin kun lähtökohtaisesti jo semmonen asia et sitä ei... tarvitse pohtia paitsi tietysti sillon, jos se on niin kun sen jutun kannalta perusteltua. (Haastateltava 4)

Vastauksissa kiinnostavaa on se, miten yhtäältä havaitaan ajan muutos ja sukupuolen pohtimisen yleistyminen toimituksissa. Samalla vastauksissa nousee esiin ajatus siitä, että sukupuolen esiin tuomista ei oikeastaan tarvitse hirveästi pohtia, koska toimituksissa ollaan ammattilaisia. Tietynlainen neutraalius nähdään siis jonkinlaisena lähtökohtana ja osana toimittajan ammattitaitoa. Sama on havaittu aiemmassa tutkimuksessa toimittajien suhteessa sukupuoleen: journalismin ideaaliin kuuluu niin vahvasti neutraalius, että sukupuolittuneisuuden näkeminen on hankalaa (Ruoho & Torkkola 2010, 131).

Enimmäkseen pohdinta on liittynyt lehden sisällön sukupuolijakaumaan tai sukupuolittumiseen. Yksikään ei muistanut, että sukupuolen käsittelyä olisi pohdittu varsinaisissa toimituskokouksissa, muuten kuin palautteen kautta. Jälkikäteisesti lehtiä arvioidessa on noussut esimerkiksi esiin se, että lehdessä on ollut huomattavan paljon miehiä.

Se aina sillon tällön pullahtaa pinnalle, et välillä katsotaan että meillä on ollu lehdessä tai etusivulla klassinen all-male panel tai näin, ja sit keskustellaan taas siitä, että miten me saatais ehkä naisia enemmän esille hyvässäkin mielessä. Mutta sit aika useesti se keskustelu myös sit palaa siihen peruskysymykseen siitä, et jos sä etsit tiettyyn aihepiiriin asiantuntijaa, niin jos se paras asiantuntija on mies, niin sit se on mies. Että tota mut joo, kyllä siitä keskustellaan aina sillon tällön, mut ei se ole päivittäistä tai viikottaista tai, se menee sykleissä.

(Haastateltava 3)

[K]yl ehkä mietitään sitä et miten esimerkiksi halutaan jutuissa niin kun määritellä nainen et onks nainen niin kun tekijä vai tavallaan semmoinen passiivinen hahmo, et siihen on kyl aika paljon alettu kiinnittää huomioo, joskin se ehkä koskee, must tuntuu et se keskimäärin niinku päivittäin sitä joutuu miettiä vähän enemmän ehkä niin kun esimerkiksi viihdepuolen ihmiset sen takii et niis niin kun sivutaan enemmän vaik niinku naisen ulkonäköö. Tämmönen käsitys mulla siit on, et se on heillä ehkä enemmän siinä, mut toki niinku mietitään varmaan kaikilla osastoilla koko ajan enemmän.

(Haastateltava 4)

Jälleen vastauksista nousee esiin, että journalismin sukupuolittavat tavat kyllä tunnistetaan ja erilaisia toimijarooleja pohditaan. Vaikka aiemmista tutkimuksista ja tutkielmista (ks. luku 2.2.3) tutut ongelmat ovat yhä olemassa, kuten naisten vähäisyys tai jääminen tietynlaiseen rooliin, toimituksista löytyy kuitenkin tietoisuutta havaita ja halua pohtia asiaa. Kun vielä vuonna 2010 Ruoho ja Torkkola havaitsivat, että journalismin mies- ja naistapaisuutta pidetään luonnollisena sukupuolierojen seurauksena (em. 129), omassa aineistossani näen, että kyseenalaistusta kyllä tapahtuu, vaikka se ei aina toteutuisikaan käytännössä.

Kysyin myös haastateltaviltani, ovatko he joskus tarkoituksellisesti korostaneet tai häivyttäneet sukupuolta journalistisissa sisällöissä. Kaikki haastateltavat kertoivat korostaneensa sukupuolta joskus. Kahden haastateltavan mukaan sukupuolta on myös korostettu juuri yhteisten päätösten kautta.

Joo, niinku aihevalinnoilla ja sillon kun... Se oli ihan tietonen ratkaisu muutama vuosi sitten kun oli vielä toi [entisen päätoimittajan nimi poistettu –RR] meidän päätoimittajana, niin että tota... Se tuli varmaan joltain tämmöseltä jenkkigurulta tämmönen ajatus että naiset tekee ostopäätöksen perheessä ja jos nainen lukee jutun, niin sillon siinä sillä on journalistinen peruste olla niinku printissä tai lehdessä ja se oli ihan päätoimittajan linjaus että me ruvetaan katsomaan ja niinku ideoimaan juttuja siltä pohjalta.

(Haastateltava 4)

Neljä toimittajaa kuudesta koki myös joskus tietoisesti häivyttäneensä sukupuolta journalismissa.

No ehkä se tulee johonki kolari-uutiseenki niinku lähinnä sen takia ku tietoo on niin niukalti, tai tämmösiin onnettomuus-uutisiin, niin se tulee siks ku ihmisistä jotaki pitäs niinku (naurahtaa) yrittää kertoa. Tai ei siitä ihmisestä vaan tapahtumista pitäs jotain kertoa ja sitte se nyt on sitä, että autoilija ajo jalankulkijan päälle ja muuta ei tiedetä ja poliisilta tulee sitte ikä ja sukupuoli joskus, niin tuota semmosista tulee tietysti laitettuu tarpeettomastikki. Mutta kyllä sitä, kyl mä yritän sitä ehkä häivyttellä sillon ku sillä ei oo väliä, ihan sama ku joku kansallisuus, syntyperä, niin sitä yritetään hävitellä ja sitä niinku mietitään ehkä tarkemmin että, että onks tässä tapauksessa nyt relevanttia kertoo että jotkut on ehkä syntyny jossain muualla ku Suomes.
(Haastateltava 1)

Vastauksissa korostui se, että tilanteita, joissa sukupuolta on päätetty korostaa, pidetään journalistisesti perusteltuina. Seuraavassa luvussa erittelen tarkemmin yleisimpiä tilanteita, joissa sukupuolen esiin tuomista pidetään olennaisena.

4.4. Journalistisia perusteita sukupuolelle

Kaikki vastaajat kokivat, että sukupuolen esiin tuomiselle on olemassa journalistisia perusteita. Yhden mukaan niitä on harvoin, kolmen mukaan ”joissain tilanteissa”. Sukupuolen mainitsemisen olennaisuuden katsottiin riippuvan vahvasti kontekstista.

4.4.1 Sukupuoli jutun aiheena tai näkökulmana

Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että journalistista perustetta sukupuolen esiin tuomiselle on silloin, kun sukupuoli on jutun johtava näkökulma. Toisin sanoen sukupuoli on paikallaan mainita, kun juttu kertoo sukupuolesta.

[J]os joku on vaikkapa maailman vanhin nainen, joka kuolee tai maailman vanhin synnyttäjä niin sillonhan se sukupuoli on olennaisesti mukana siinä, et ehkä sillon.
(Haastateltava 3)

Aika harvoinhan sillä on väliä, ellei se ihminen sitten esiinny jossain sukupuoliroolissa.
(Haastateltava 1)

Kiinnostavaa haastatteluissa oli jälleen se, että puhuttaessa yleisellä tasolla sukupuolen esiin tuomisen perusteltavuudesta suurin osa haastateltavista koki perusteet vähäisiksi. Silti esimerkkejä perustelluista tavoista tuoda sukupuolta esiin keksittiin runsaasti. Myös sukupuolen näkeminen jonkinlaisena luonnollisena ihmisen ominaisuutena korostui vastauksissa, eikä sukupuolen kulttuurista rakentumista huomioitu. Vastaukset ovat jälleen kerran esimerkki siitä, miten sukupuolta rakennetaan toistuvissa esityksissä esimerkiksi

mediassa (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 20). Ne kertovat myös, miten kaksijakoinen sukupuoli on onnistuttu luonnollistamaan niin, että sukupuoli on yhdenlainen ihmisyyden merkki yhteiskunnassa (Butler 2006, 194).

4.4.2 Tasapuolisuus

Sukupuolen esiin tuominen koettiin journalistisesti perustelluksi silloin, kun halutaan antaa tasapuolisesti tilaa erilaisille ihmisille. Tällainen tilanne on esimerkiksi mielipidekysely, lehtikielessä gallupin tekeminen. Sukupuolen esiin tuominen tällaisissa tilanteissa koettiin myös tärkeäksi, jotta lukija pystyy arvioimaan annettuja vastauksia ja mielipiteitä, heijastamaan omia ajatuksiaan niihin. Tasapainottaminen ja tasapuolisuus nostettiin myös perusteeksi etsiä asiantuntijahaastateltaviksi eri sukupuolten edustajia.

Ehkä on joskus ku tekee juttuu, mihin haastattelee useita ihmisiä, niin kyllä siinä, jos ne on taviksii, niin yrittää tietysti kattoo et miestä, naista, nuorta, vanhaa ja sitte taas jos on jotaki ns. asiantuntijoita, niin kyllä sieltä yrittää niinku miettii että ois niinku kiva jos tästä joku nainenkin jotain sanos, tai joku mieski jotain sanos, et kyl sitä omassa työssä niinku yrittää olla tasapainoinen ja varmaan kaikki yrittää olla omassa työssään.
(Haastateltava1)

Vaikka nyt joku tämmönen haastattelu, gallup, jossa on monta haastateltavaa, niin kyllä mun mielestä aika olennaista on et sä tiedät... No oikeestaan nimellähän ei niinkään oo merkitystä, mut se nyt kuuluu asiaan mut kyllä se sukupuoli ja usein ikäkin niin niillä on merkitystä siihen että sä tavallaan pystyt sitte omassa päässä arvottamaan sen, että mitä se ihminen niinku kertoo ja miltä taustoilta. Et kyllä se, sillä on mun mielestä ihan arvonsa.
(Haastateltava 4)

Kiinnostavaa vastauksissa on ajatus siitä, että sukupuolen nähdään olevan ihmisen ajatusmaailmaan vaikuttava ominaisuus. Samalla haastateltavat tunnistavat erilaisten ihmisten esittämisen tarpeen, jotta myös erilaiset lukijat voivat samaistua. Erilaisuus nähdään kuitenkin varsin kapeasti, eli dikotomiseen sukupuolijakoon tai ikään liittyvänä.

Samastuttavuudella perusteltaessa on huomattava, että sukupuoli nähdään vastauksissa myös ominaisuutena, joka on jotenkin kategorinen. Kategoriahan viittaa yhteiseen identiteettiin, jollaista ei kaikilla ”miehillä” ja ”naisilla” kuitenkaan ole (Butler 2006, 52). Yksittäiset mielipidehaastattelut eivät tietenkään mitenkään kykene tarjoamaan kaikille lukijoille samastumispintoja, mutta on kiinnostavaa, että sukupuolen kategorian ajatellaan tällaista tarjoavan. Ruoho ja Torkkola ovat todenneet, että journalismin sukupuolisokeuden

ohella aivan yhtä ongelmallista on puhua "naisista" ja "miehistä" kysymättä, keihin nämä kategoriat oikein pätevät (em. 2010, 27).

Toisaalta voi ajatella, että mielipidehaastattelulla halutaankin (ehkä tiedostamatta) tarjota samastumispintaa juuri niille, jotka kategorian hyväksyvät. Stereotyyppinen sukupuolen rakentaminenhan perustuu heteroseksuaalisuutta institutionalisoivaan ja nais-mies -jakoon pohjautuvaan heteromatriisiin. Hyvin toimiva heteromatriisi myös tuottaa matriisin mukaisia sukupuoli-identiteettejä. Eli ehkäpä mielipidekyselyn samastumispintaa halutaan tarjota edes heteromatriisin kautta sukupuoli-identiteettinsä tuottaneille ihmisille, jotka eivät kieltäydy miesten ja naisten kategorioista? Kyseessä on helposti ikuinen oravanpyörä, sillä sukupuolittavat käytännöt konkretisoituvat sukupuoliroolien mukaisiksi odotuksiksi (Ruoho & Torkkola 2010, 21).

Samalla haastateltavat jälleen tunnistavat journalismin roolin ja vallan maailman rakentajina. Sillä on väliä, kenet esimerkiksi näytetään asiantuntijana, ja toimittaja voi tietoisesti vaikuttaa asiantuntijan valintaan.

4.4.3 Ensimmäisyys ja harvinaisuus

Journalistinen perustelu sukupuolen esiin tuomiselle nähtiin myös siinä, kun sukupuolen edustaja tekee jotain harvinaista tai on ensimmäinen jossain. Näissä vastauksissa korostui etenkin se, kun naiset tekevät jotain, mitä aiemmin nainen ei ole tehnyt.

[J]os joku tekee jotain ihan ensimmäistä kertaa, vaikka sillon ku ensimmäinen nainen menee kuuheen niin kyllä se mun mielestä niin kun uutinen on tai, tai sitte joku fysiikan Nobel jota ei oo tullu niinku viiteen kuuteenkymmeneen vuoteen, niin kyllähän se niinku kyllähän se sisältää niinku tota, annoksen uutista, että fysiikan Nobel meni kerrankin naiselle. Eiks se ollu muistaakseni vuonna '63 ku edellisen kerran on ollu, on tota tapahtunu näin koska se on semmonen miehin linnake ja näin edespäin.

(Haastateltava 2)

Jos Laura Huhtasaari voittas presidentinvaalit, niin kyllähän siinäkin varmaan naiseus liittyis siihen ja olis ehkä olennainen osa sitä, koska eipä meillä ole ollut kuin Tarja Halonen ennen häntä... Pääministerissä enää ei mun mielestä, eikä muuten politiikassa, mut toi.

(Haastateltava 3)

Vastausten keskittyminen naisiin heijastaa yhtäältä historiallisuutta: yhteiskunta ja sen eri alueet ovat pitkään olleet miesten hallitsemia, ja naisten tulo näille yhteiskunnallisille

areenoille on tuoreehko juttu. Toisaalta vastaukset myös pönkittävät historiallista asemointia, jossa nainen edustaa aina myös sukupuoltaan. Näin ollen naisen toimintaa tarkastellaan herkemmin naiseuden kautta tai se mukaan lukien, kun miehen on mahdollista olla neutraali ihminen. Naisen toiminta rakentuu aina naiseuden päälle. (mm. de Beauvoir 2009, 30–31.)

Kaksoisstandardi pätee toki myös miessukupuolen suuntaan, kuten kielentutkija Mila Engelberg on havainnut. Esimerkiksi ammattinimikkeissä on usein kyse siitä, että nimityksen konnotoima sukupuoli ei vastaakaan tarkoitettua sukupuolta, kuten nimikkeessä *miesmalli*. (Engelberg 2016, 22). Sitaatin esimerkissä taas Laura Huhtasaari olisi naispresidentti, koska presidentin konnotaatio on yleensä mies.

4.4.4 Onnettomuus- ja rikosuutisointi

Haastatteluaineistossa nousi esiin se, että etenkin rikosuutisoinnissa sukupuolella nähdään olevan merkitystä ja siten journalistisia perusteita. Tätä perusteltiin sillä, että miehet ja naiset tekevät tilastojen valossa hyvin erilaisia rikoksia. Lisäksi haastateltavien mainitsemisissa rikosuutisointiesimerkeissä nousi esiin se, miten tietynlaisia rikoksia pidetään shokeeraavampina, kun tekijä on nainen.

Ehkä sitä välillä toki sitä huomaa jos vaik kirjottaa rikosjuttu ja jos ois niin kun naisrikollinen, vaik naismurhaaja kuka tuomittais, niin toki niin kun varmasti se niin kun jotenki tuotais esiin otsikossa. Et ehkä sen takia ku siin on se tietty poikkeus siihen yleiseen massaan mikä on se et miehet ehkä enemmän tehtailee henkirikoksia, mut tota et siinä tapauksessa se varmasti saattais tulla kyllä... ilmi.

(Haastateltava 5)

No siinä on kans ehkä toi että niin kun tiedetään tutkimusten valossa niin sekä miehet myös tekee enemmän väkivaltarikoksia ja on uhrina enemmän, niin tota tietysti jos aina nainen tekee jotain raakaa, niin onhan se nyt suurempi haloo. Ja esimerkiksi mitä nyt on ollu lähivuosina näitä tiettyjä tapauksia että on laitettu vauvoja pakastimeen ja näin poispäin niin.

(Haastateltava 6)

Sillon se tuntuu ehkä hivenen relevantimmalta kun, kun tuota... Sitä mä en tiiä, että jos on joku vaikka hyväksikäyttö, että jos se on niinku naisopettaja ja oppilas, ja miesopettaja ja oppilas, niin ehkä se nais- on niinku kohahduttavampi ja se nousee ehkä helpommin otsikkoon että on naisopettaja.

(Haastateltava 1)

Sukupuolen esiin tuominen nähtiin perusteltuna myös silloin, kuin tietoja on vähän saatavilla tai julkaistavissa. Joissain rikoksissa nimiä ei esimerkiksi kerrota, koska halutaan suojella uhrien yksityisyyttä. Rikoksista epäiltyjen nimiä ei kerrota, kun kyseessä ovat vasta epäilyt. Nimet julkistetaan tavan mukaisesti siis vasta tuomioiden yhteydessä. Usein toimittaja raportoikin sen tiedon, minkä viranomaiselta saa, eli iän ja sukupuolen.

No ehkä se tulee johonki kolari-utiseenki niinku lähinnä sen takia ku tietoo on niin niukalti, tai tämmösiin onnettomuus-uutisiin, niin se tulee siks ku ihmisistä jotaki pitäs niinku (naurahtaa) yrittää kertoa tai ei siitä ihmisestä vaan tapahtumista pitäs jotain kertoo ja sitte se nyt on sitä että autoilija ajo jalankulkijan päälle ja muuta ei tiedetä ja poliisilta tulee sitte ikä ja sukupuoli joskus, niin tuota semmosista tulee tietysti laitettuu tarpeettomastikki (Haastateltava 1)

Haastateltavat nostivat kuitenkin esiin myös rikos- ja onnettomuustapauksia, joissa sukupuolen esiin tuomista ei pidetä olennaisena.

[N]imihän on ihmisen nimi, se on sen määre ja sillä mennään, mut jos sitä ei oo niin sit siellä tulee tietysti näitä "19-vuotias", "asiakas", "autoilija" (naurahtaa) öö "uhri" mut ne on tietysti sen tyyppisiä uutisia missä useesti useesti sillä sukupuolellaki mennään, vaikka sillä ei ois niinku mitään väliä. Raiskauksessa sillä on väliä, mutta tuota kolarissa ei oo, tai tulipalossa, jossain tämmösessä, perusjutuissa. (Haastateltava 1)

Mut mikä olis nyt joku perusrikosuutinen vaikka et joku ajaa kovaa ylinopeutta tai joku, niin emmä tiiä onko siinä joku sit sillon, sillonhan voi puhua vaan kuskista. (Haastateltava 3)

Mutta sitte esimerkiks sitte ku oli tää tasoristeysturma, niin sitähan ei oo kerrottu näitten, kuten me käytetään varussotilas-termiä, niin tota niiden sukupuolia ja nimiä eikä mitään eikä sillähan oo taas mitään merkitystä että vaikkei puhutakaan varusmiehistä niin olkoon ne nyt mitä vaan sitten. (Haastateltava 4)

Mielenkiintoista vastauksissa on se, miten rikollisuuden sukupuolittuneisuus nähdään perusteluna erilaiselle uutisoinnille, mutta silti sukupuolta korostetaan vain tietyissä rikoksissa.

Haastatteluissa nousi esiin, että esimerkiksi tieliikenne rikoksissa tai -onnettomuuksissa sukupuolella ei ole väliä. Kuitenkin tilastoista käy ilmi, että tieliikenne rikokset ja -onnettomuudet ovat yhtä lailla sukupuolittuneita kuin henki- tai väkivaltarikokset (Tilastokeskus 2016). Silti sukupuolen esiin tuomista ei pidetä niissä välttämättömänä tai

niin perusteltuna. Näin ollen voi päätellä, että rikostilastot eivät ole ainoa syy siihen, miksi naisten tekemää rikollisuutta pidetään jossain määrin uutisarvoisempana.

Tämä on huomattu myös naisrikollisuuden tutkimuksessa: medially on roolinsa huomion herättäjänä ja mielikuvien luojana (Ihalainen 2014, 67). Naisrikollisiin kohdistuvassa huomiossa on myös kyse naiselle epätyypillisenä pidetystä käytöksestä, sillä rikollinen nainen rikkoo naisille yleensä asetettuja odotuksia käyttäytymisen ja ominaisuuksien suhteen (em. 1).

Rikosuutiset tuovat esiin moraalisen ulottuvuuden suhteessa sukupuoleen. Kuten murha-itsemurhien (julkisessa keskustelussa käytetään myös termejä laajennettu itsemurha ja perhesurma) sukupuolistumista selvittäneessä Minna Nikusen väitöskirjassa havaittiin, miehen tekemä henkirikos on mediassa rutiiniuutinen, jonka ei katsota juuri kiinnostavan lukijoita tai olevan yhteiskunnallinen ongelma (Nikunen 2005, 329). Miesten tekemien väkivallan tekojen kohdalla myöskään jälkikäteistulkintoja tekijän väkivaltaisuudesta tai luonteesta ei tehdä (em. 331).

Naisen tekemässä perhesurmassa ja sen jälkipuinnissa sen sijaan näkyy ajatus siitä, että nainen on rikkonut perheen moraalijärjestystä, sillä naisen ei kuulu tehdä koko perhettä koskevia päätöksiä miehen selän takana. Kun miesten perhesurmat nähdään suomalaisuuden, kulttuurin, umpikujaan ajautumisen tai ulkoisten paineiden kautta, naisen toteuttama perhesurma heijastetaan mielenterveysongelmiin ja tekojen ”pahuusaste määrittyy suhteessa äitiyteen”. (em. 332–334.)

Uutisissa esille tulevat tulkintatavat perustuvat melko konservatiivisiin moraalisiin järjestyksiin ja uusintavat niitä (em. 336). Omassa aineistossani tämä näkyy siinä, miten vastauksissa rikosten sukupuolittuneisuuteen vetoamisen ohella todetaan naisten tekemistä raakuuksista nousevan ”suurempi haloo”. Naisten tekemät raa’at teot ovat siis epätyypillisyyden lisäksi jotenkin huomionarvoisempia ja kiinnostavampia, minkä uskallan arvella johtuvan pinttyneistä käsityksistä siitä, mitkä piirteet ovat naisille sopivia. Erilainen moraalikäsite näkyy myös mielestäni haastatteluaineiston vastauksessa, jossa puhutaan naisen toteuttaman seksuaalisen hyväksikäytön suuremmasta huomioarvosta.

Samalla on huomioitava myös se, että rikosuutisoinnissakin näkynee suomen kielestä havaittua piilosukupuolisuutta, jossa tietyt tekijänimikkeet aiheuttavat konnotaatioita tietyistä sukupuolesta (Engelberg 2016, 22). Näin ollen sukupuolittavilla termeillä (esim. ”naismurhaaja”) tai sukupuolen esiin tuomisella ylipäättään voidaan mahdollisesti myös haluta oikoa lukijoiden ajatuksia toimittajan mielestä ”oikeaan” suuntaan. Samalla kuitenkin unohdetaan toimittajan oma rooli niin moraalisten järjestysten kuin sukupuolistereotyyppien uusintajana.

Vastauksissa voi huomata myös sen, miten kiinnostavuus tosiaan näyttää nousseen yhdeksi uudeksi uutiskriteeriksi. Tapahtumien raportoiminen sellaisenaan ei riitä, vaan tapahtumissa halutaan nostaa esiin piirteitä, joita pidetään ”kiinnostavina”.

4.4.5 Käytännöllisyys ja tyyli

Kuten jo aiemmin tässä tutkielmassa olen esitellyt, toimittajien kielellisiä valintoja ohjaa myös käytännöllisyys. Palstatilan puute tai rajattu merkkimäärä vaikuttavat esimerkiksi siihen, millaisia sanoja jutuissa ja etenkin otsikoissa käytetään. Lisäksi haastatteluista kävi ilmi, että sukupuolta nostetaan joskus esiin tyylikeinona, eli kun halutaan tuoda juttuun kielellistä vaihtelua.

[T]ota yleensä kyllä, vaikkapa minä tai meillä juttuja tehdään, niin kyllä ihmisistä mainitaan onko he miehiä vai naisia. Ei välttämättä sillä tavalla korostaen mutta esimerkiksi että häntä ei koko ajan puhutella nimellään, vaan voidaan just sanoa että nainen kertoo tai mies kertoo, ihan siis vaan että sinne tekstiin tulee vähän vaihtelevuutta.
(Haastateltava 6)

Hän-pronominin tai nimen korvaaminen sukupuolen ilmaisulla koettiin kuitenkin myös huonoksi kielelliseksi valinnaksi.

[S]ehän on semmonen mitä on ainaki niinku oma polvi ja nuoremmat pilkkaa sitä kun mies tekee, mies... Mitä mies duunaa, niin onhan ne tota niinku (naurahtaa) hassuja.
(Haastateltava 2)

Hmm, joskus, mikä ärsyttää mua itteeni tekstissä sit kun sen näkee niin, että kun välttää toistoa niin käyttää mies-sanaa jos on niinku kysymys että ensin Virtanen sanoo sitä ja sitä ja sitä ja sen jälkeen mies hyppää autoonsa, mutta en muista kyl et koska oisin tehny vastaavaa että nainen hyppää autoonsa, sitä ei kyllä tuu käytettyä enkä mä tiedä minkä takia mutta [...] Kai se on vaan että sitä on jotenki se ... tuntuu korvaan omituiselta että se ... niin kun tämän ihmisen synonyymi olisi nainen.
(Haastateltava 4)

Viimeisin sitaatti paljastaa saman, mitä tutkija Mila Engelberg on huomannut: miesten kohdalla on yleisempää käyttää ”mies”-sanaa hän-pronominin tilalla kuin naisen kohdalla. ”Nainen” herättää kielteisiä merkityksiä, mutta ”mies” on neutraali ja jopa yleistynyt tapa korvata yksikön kolmas persoonapronomini. (Engelberg 2016, 32).

Vastauksissa toistuu jälleen se, että sukupuolen esiin tuominen tai tuomatta jättäminen on hyvin alisteista käytännön seikoille. Kielen elävyys ja palstatila ajavat sukupuolen esiin tuomiseen liittyvän problematiikan yli. Tässä näkyy myös journalismin tarinallistuminen: elävällä kielellä on merkitystä, eikä uutisjournalismi enää vain raportoi. Samaan aikaan aineistoni saa minut pohtimaan sitä, miten yhtäällä sukupuolen esittämisen ongelmakohdat tunnistetaan varsin hyvin, mutta toisaalla niitä ei nähdä laisinkaan. Onko tosiaan niin, kuten Barbie Zelizer on esittänyt, eli toimittajien käyttämät mekanismit todellisuuden konstruoimiseen medioissa ovat jääneet niin piiloon, etteivät toimittajat itsekään niitä tunnista ja tunnusta? (ref. Helle 2002, 85.)

4.5. Sukupuoli journalismissa yleisesti

Pyysin haastateltaviani myös pohtimaan ja kuvailemaan suomalaista journalismia ja sukupuolta yleisemmällä tasolla. Halusin selvittää, miten heidän mielestään sukupuolta journalismissa käsitellään.

Haastateltavat toivat esiin ajan hengen muutoksen ja sukupuolitietoisuuden kehityksen.

[J]ossain vaiheessa vielä, ei siitä oo montaa vuotta ku saatettiin kirjoittaa naistaiteilija, niin nyt se niinkö menis se konsensus pikkuhiljaa siihen, että et poistetaan se etuliite siitä koska ei sil oo välii.
(Haastateltava 2)

Negatiivisia esimerkkejä tavoista käsitellä sukupuolta journalismissa löytyi runsaammin haastateltavien pohtiessa suomalaista journalismia yleisellä tasolla kuin heidän pohtiessaan omaa tai oman mediatalonsa työtä.

[T]ämä et kutsutaan vaikkapa naisjohtajaksi, tai esitetään tai tehdään toisen tyyppisiä juttuja vaikkapa että naispoliitikoista saatetaan tehdä sit perheenäiti-juttuja toisin kuin miespoliitikoista harvemmin, toki kyllä joskus heistäkin. Ja... millä muulla tavalla... no ehkä

just sillä urheilussa että erotetaan jääkiekko ja naisjäähkiekko, tällöin sanavalinnoilla ja sitte toki et missä roolissa ihmiset esiintyy että hyvin useesti jos tehään perhe-aihe, niin siellä on edelleen se sit äiti esiintyy.
(Haastateltava 3)

[O]nhan se ihan selvää et naisen fyysisiin ominaisuuksiin kiinnitetään ihan eri tavalla huomioo ku miehen ja sit taas toisaalta niin kun naisten vaikka se koko äitiys-elementti saa ihan erilaista kritiikkiä ku sit vastaava miesten, et en usko et kukaan arvostelee vaikka jotain meidän miespolitiikkaa siitä et kuinka paljo hän viettää aikaa kotona tai minkä tyyppistä, et niinku kyl siihen kyl se mun mielestä noin niin kuin edelleen liikaa rajautuu.
(Haastateltava 5)

Kuten aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, toimittajat havaitsevat etenkin eettisiä epäkohtia hanakammin muualla journalismissa mutta eivät niinkään omassa työssään. Harva toimittaja myöskään kokee olevansa vastuussa muusta kuin oman tiedotusvälineen toiminnasta. (Hujanen 2009 ,190.)

Näin kävi myös tässä tutkielmassa. Haastateltavat löysivät journalistisia perusteita omille jutuilleen ja esimerkeilleen ja nostivat reippaammin esille muualla tapahtuvaa heidän mielestään perustelematonta sukupuolen esiin tuomista.

4.6. Sukupuolen esiin tuomisen tiedostaminen

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että sukupuolen esiin tuominen journalismissa ei ole aina tietoista. Yhden haastateltavan mukaan se on jopa useammin tiedostamatonta kuin tiedostettua.

Jopa tota, sanoisin että se on ehkä useemmin tiedostamatonta ku tiedostettu valinta, koska ainaki mulle niinku se on hyvin tällöinen normaali asia ja mulla ei ehkä oo tällöistä tota... miten mä nyt sanoisin Nyt-liiteläistä ajattelua tässä.

T: Mitä se tarkoittaa?

H: Se tarkoittaa ehkä sitä että kiinnitetään hirveesti näihin sukupuolikysymyksiin huomiota.
(Haastateltava 6)

Kaksi haastateltavaa epäili, että tiedostamattomuus sukupuoliasioissa olisi yleisempää juuri miesten keskuudessa. Haastateltavien esimerkeissä korostui se, miten tiedostamattomuus näkyy usein juuri jutuissa, joissa käsitellään naisia tai naiset ovat pääosassa.

[M]usta tuntuu et toimittajille käy helposti vähän tiedostamatta niin, että kun mennään haastatteleen vaikkapa naispuolista johtajaa tai naispuolista poliitikkoa, niin sit hypätään semmoseen miten sinä nyt naisena olet päässyt näin pitkälle tai miten sinä naisena nyt selviät tästä, et tavallaan sen tarkemmin ajattelematta aletaan sit kiinnittää huomiota siihen sukupuoleen ja tarkemmin ajattelematta nostaa sitä ja sit lopputulos on se että meillä onkin lehdessä juttu naisjohtajasta eikä johtajasta. Ilman että sitä kukaan niinku aamulla pohtii että tehdään tästä nyt suuri numero että hän on nainen... ehkä.

(Haastateltava 3)

Haastatteluissa nousi myös esiin se, miten hankala tiedostamatonta toimintaa on havaita. Toimittajien ammatillisuuden tutkimuksissa (Deuze 2005, 445–447) havaittu vahva solidaarisuus ja ajatus ammattikunnan jaetusta ideologiasta näkyi vastauksissa: eihän kukaan tarkoituksellisesti toimi väärin tai kirjoita ajattelemattomasti. Toimittajat siis uskovat olevansa hyvántahtoisia ja neutraaliuteen pyrkiviä eivätkä välttämättä huomaa sukupuolittamisen rakenteiden vaikuttavan myös heihin.

Emmä usko et jos on yhtään järkevä tai et emmä usko et kukaan ammattimainen toimittaja joka pystyy normaalisti suhtautumaan asioihin jotenki hirveen neutraalisti, niin ainakaan mitenkään hirveen tahallaan välttämättä tollasta viljelis, ainakaan uutistoimituksessa missä se niin kun tavallaan niinku kaikkeen tavallaan pitäis pätee semmonen niinku neutraali lähtökohta mutta niin, kyllä sitä saattaa tapahtua varmasti.

(Haastateltava 5)

Tiedostamattomuuden ja rutiinin yhteys tunnistettiin myös haastatteluissa. Yksi haastateltava puhui automaattiohjauksella tapahtuvasta työskentelystä erityisesti uutisdeskissä. Toinen mainitsi kiireen ja rutiinin yhteyden.

Kyllähän niin kun hirveen suuri osa tekstistä niinku tuotetaan sillä semmosella rutiinilla, että kun on kiire niin sitä vaan niinku kirjottaa menemään ja kyllä sinne varmasti jää paljon semmosia, mahdollisesti tämmösiä mies-nais-asioita joita ei, joilla ei niinku sinänsä tarkota välttämättä yhtään mitään, mutta että se vaan tulee se sukupuoli siellä mainittua, ilman mitään niin kun siihen sanaan sen kummemmin liittyviä määrittelyjä tai muuta, vaan että...

T: Mm, että se tulee jostain.. [H: Niin, mm.] selkärangasta tai muualta?

H: Niin.

(Haastateltava 4)

Vaikka journalististen sisältöjen pitäisi Journalistin ohjeidenkin mukaan aina olla journalistisesti perusteltuja, käytännössä toimittajan työtä määrittävät vahvasti rutiini ja automaatio. Joissain tutkimuksissa (Hetherington 1985, ref. Koivisto 2008, 19) on esitetty kiireen aiheuttavan automaattivaihteelle menemistä, mutta haastatteluaineistossani kiire mainittiin mahdolliseksi syyksi vain kerran. Enemmän tiedostamattomuuden sukupuolen

esiin tuomisessa katsottiin johtuvan ympäröivästä yhteiskunnassa ja sen traditioista, journalismin perinteisistä konventioista ja myös toimittajan omasta maailmankatsomuksesta.

[M]ä luulen että ne on niinkun sellasia miten ajattelee, minkälainen maailmankuva on, ja maailmankuvahan kehittyy ja muotoutuu vuosien mittaan, niin sit se on vähän niinku automaattisesti ohjaa sitä kirjottamista että ei sitä välttämättä oikeen tietosesti ajattele. (Haastateltava 2)

Mä luulen et yhteiskunnasta semmosesta että... Tietynlaisesta myös ehkä hyvántahtoisuudesta, että tahdotaan nostaa sitä että nyt nainen on päässyt korkeeseen asemaan, niinku tietyssä mielessä se on niinku se erikoinen juttu siinä, et sitä nostetaan tietysti sen takia et se on ehkä se kiinnostava pointti, mut sit myös et tietyllä vilpittömällä tavalla ehkä halutaan jotenki... Miten sen nyt sanois... Ei nyt ehkä kehua, mut jotenki tavallaan niinku tukee sitä naista joka sitten jollain hölmöllä tavalla ehkä vähentää sen niin kun jollain omituisella tavalla myös ehkä sit pikkusen alistaa sitä ihmistä. (Haastateltava 3)

Vastauksissa korostuu jälleen se, kuinka etenkin naisen näkeminen neutraalina ihmisenä eikä sukupuolensa edustajana, on hankalaa. Kuten feministiset kriitikot kautta aikain ovat todenneet, naiset eivät sisälly abstraktiin ”ihmisen” kategoriaan. Tuoreemmin kulttuurintutkija Roshi Naidoo on kirjoittanut siitä, kuinka neutraali ihmisyyys on lopulta vain hyvin tietynlaisten ihmisten etuoikeus. Monille ihmisryhmille, kuten naisille, seksuaali- tai etnisille vähemmistöille neutraali ihmisyyys ei ole mahdollista, koska heidän ihmisyytensä rakentuu aina näille ensisijaisina nähdylle ominaisuuksille. Naidoo myös muistuttaa yleisestä sokeudesta sille, että ihmisyyys on laajempi konsepti kuin valkoisten heteromiesten kerho. Ihmisyyden näkeminen isompana ja inklusiivisempänä määrittäjänä vaatisi erilaisten identiteettien hyväksymistä ja laskemista mukaan ihmisyyden konseptiin, mikä taas ei toteudu ilman ihmisyyden konseptin rajallisuuden tiedostamista. (Naidoo 2016, 60–64.)

Mainittavaa on, että haastateltavat kykenivät esittämään vain hyvin yleisiä arvioita siitä, miksi sukupuolen esiin tuominen on tiedostamatonta. Tarkemmin kysyttäessä syiden arviointi koettiin kuitenkin vaikeaksi, jopa mahdottomaksi.

4.7. Journalistinen harkinta

Halusin tutkielmassani selvittää, millaista journalistista harkintaa sukupuolen esiin tuomisen kohdalla käytetään. Vai käytetäänkö lainkaan? Kiinnostava sivuhuomio

tutkielmassani oli se, miten eri tavoilla journalistinen harkinta käsitetään. Kaksi kuudesta toimittajasta ajatteli, että journalistista harkintaa käytetään vain tietyissä tilanteissa, kun sille tulee tarvetta. Neljä haastateltavaa taas ajatteli, että journalistinen harkinta on ikään kuin aina toimittajalla käytössä, alkaen aina aiheen valinnasta sen käsittelytapaan.

Siis mietitään mitä ihmisille pitää kertoa, mitä niitten täytyy saaha tietää jotta ne ymmärtää sen kullosenki asian kokonaisuuden tai että mikä asia ylipäänsä on, on on semmonen asia, joka niinkun ihmisiä joko a) kiinnostaa tai b) niitten on tärkeä saaha tietää ja sitte jos lähetään ensin se kokonainen se iso juttu tai aihe, niin siitähän harkinnasta se lähetään et onks tää aihe semmonen joka, jonka niinku käsittelystä on ihmisille jotain hyötyä tai iloo. Ja sit tietysti se aiheen sisällä mennään niinku syvemmälle, et tavallaan niinku kaikki, jopa niinku tällasia yksittäisiä sanoja myöten, niin ihannetilanteessa harkitaan et mitä yksityiskohtia tästä on tarpeen kertoa.

(Haastateltava 1)

Useampi haastateltava toi tässäkin esiin ristiriidan ihanteen ja käytännön kanssa: journalistista harkintaa pitäisi heidän mielestään käyttää aina ja kaikissa jutuissa, mutta rutiinien ohjaamassa käytännön työssä ihanne ei toteudu. Toisaalta hyväksi havaitun rutiinin nähtiin myös pohjautuvan journalistiselle harkinnalle.

No siis journalistinen harkintahan on tää tota... työprosessi, minkä kautta tehdään päätöksiä mitkä vaikuttaa sitte siihen journalistisen tuotteen lopulliseen muotoon. Eli sitä harkintaa tehdään siis niinku vakiintuneiden työprosessien ja kehysten kautta.

(Haastateltava 6)

Sukupuolen kohdalla journalistista harkintaa kertoi käyttäneensä viisi toimittajaa kuudesta. Vastauksissa korostuu jälleen se, että journalistista harkintaa on käytetty erityisesti lehdessä esiintyvien ihmisten sukupuolijakauman pohtimisessa. Lisäksi harkintaa on käytetty tilanteissa, joissa on pohdittu sukupuolen korostamista tai alleviivaamista tai sitä, pitääkö sukupuolta mainita ollenkaan.

[K]u juttu on vasta teossa, siinä prosessissa katotaan et hei onks meillä tässä myös miehiä tai onks meillä tässä myös naisia, niin semmosissa yhteyksissä sitä saatetaan niinku joskus miettiä, et tähän ois ki tosi hyvä saada joku nainenki, ja taas mennään et joku nainenki ois kiva saada.

(Haastateltava 1)

Kiinnostavana yksityiskohtana oli myös se, miten journalistista harkintaa on käytetty sen pohtimiseen, miten oman sukupuoli vaikuttaa juttuprosessiin ja jutun vastaanottoon.

[E]simerkiksi viime aikoina mua on työllistänyt aika paljon tää #metoo-kampanja ja niinku siihen liittyvä jatkojuttu jota olen työstänyt ja ehkä siihen liittyy monellakin tapaa se et on joutunu miettimään sitä että vaikuttaako siihen että mä nyt tätä juttua kirjoitan, niin se että mä olen itse nainen. Et tavallaan niin kun ajatteleeko joku että mulla on tässä joku oma lehmä ojassa koska mä nyt tavallaan niin kun käytän näin paljon työtunteja ja kaivamista tähän, vaikka johonkin juttuun.

T: Ajatteletsä tossa et yleisö ajattelis niin vai et sun kollegat ajattelis niin?

H: No siis ehkä sekä että. Mut ehkä niin kun enemmän ei niinkään kollegat, ehkä enemmän yleisö sen takia et miettii et onks se tavallaan uskottavuutta tältä jutulta pois sen takia että mä olen nainen. Ja se ei, mä en niinku ite ajattele yhtään kyllä et se olis niin mutta mä luulen että siihen juttuun ehkä suhtauduttais ehkä vähän vakavammin tässä tapauksessa jos se niinku kertois mies- ku nainen joka tavallaan jolla niin kun voi kuvitella olevan oma agenda siinä tavallaan taustalla, vaikka ei liity millään tavalla siihen sinänsä siihen aiheeseen.

(Haastateltava 5)

Jälleen tämän vastauksen kautta vahvistuu tutkielmassa esiin noussut käsitys siitä, että naiseuden vaikutuksista tai määrittävyydestä on vaikea päästä irti, edes journalismin tekijän positiossa. Historiallisesti naisten ja miesten tekemää journalismia on haluttu erottaa ja arvottaa esimerkiksi jakamalla tietynlaisia uutisaiheita miestapaisiksi ja toisenlaisia naistapaisiksi. Jaoissa on korostunut se, että miesten ja naisten on katsottu olevana omimmillaan erilaisten aiheiden parissa: miesten neutraalissa raportoinnissa ja naisten ihmisläheisessä tunteiden käsittelyssä. (Ruoho & Torkkola 2011, 130). Tällaisesta traditiosta on häivähdyksiä toimittajan vastauksessa, jossa hän pohtii oman sukupuolensa vaikutusta jutun sisältöön ja vastaanottoon.

4.8. Kielellinen valta

Kysyin haastateltaviltani myös siitä, kokevatko he käyttävänsä valtaa sanavalinnoissaan ja kirjoituksissaan. Kaikki haastattelemani toimittajat tunnistivat ja tunnustivat käyttävänsä jonkin asteista valtaa kirjoittamisessaan jutuissa. Kaikki olivat myös sitä mieltä, että kielellisillä valinnoilla on jotain vaikutusta siihen, millaisena lukijat todellisuuden näkevät.

On mulla jonkinlaista valtaa ja se liittyy nimenomaan niihin sanavalintoihin ja näkökulmavalintoihin, juttuaiheisiin mistä me kirjoitetaan, jos me kirjoitetaan, vaikka seksuaalisesta ahdistelusta tai esimerkiksi perheasioista, kun kirjoitetaan tai oikeestaan ihan mistä hyvänsä asioista. Me ollaan tässä lähiaikoina kirjoitettu parikin kirjoitusta seksuaalisesta häirinnästä ja on kirjoitettu sinkuista ja me on kirjoitettu uusioperheistä ja kaikenlaisesta, niin varsinkin silloin kun puhutaan perheistä tai parisuhteesta tai seksuaalisesta ahdistelusta, niin sillonhan siellä sanavalinnoilla ja sillä sävyllä miten kirjoitetaan, niin sillä on väliä.

(Haastateltava 3)

Siis kyllä mä ite nään sen sillä tavalla että kyllä niillä [sanavalinnoilla -RR] on jotain merkitystä, mutta tota sen, mä en itse pysty vaikuttamaan siihen että kuinka paljon ja mikä se vaikuttavuus on, et se on sit niinku vastaanottajan päässä.
(Haastateltava 6)

Osa haastateltavista kertoi myös yrittävänsä käyttää valtaansa ”oikein”, eli yrittävänsä kielellä vaikuttaa siihen, että hyvät asiat saavat tilaa. Osa haastateltavista kertoi miettivänsä valtaansa myös sukupuolittaviin sanavalintoihin liittyen.

Kyllä mä toivon että mulla on valtaa, koska mä (naurahtaa) uskottelen olevani joissain asioissa hyvän puolella elikkä tota just tämmönen luonto ja ympäristö, asiat joista mielelläni kirjoitan niin tota kyllä mulla on ihan agenda niin kun mielessäni ja mä yritän niin kun vaikuttaa lukijoihin tai niiden asenteisiin sitten kertomalla mielestäni tärkeistä asioista ja vähän niinku ohjailemaan sit sitä että näin tämä asia pitää hoitaa.
(Haastateltava 4)

[Y]ks hyvä esimerkki on siinä mielessä niin kun Jenni Haukio, Jenni Haukion raskaus et se on kans semmonen et missä on joutunu miettiä aika paljon sitä nyt tässä viime aikoina vaikka seki kuuluu periaatteessa enemmän viihteen puolelle, mutta mekin ollaan sitä uutispuolella tehty niin kyl se on ehkä vähän semmonen missä miettii vähän että et minkälaisii sanavalintoja käyttää. Ettei se niinku tavallaan ois aina sitä niin kun hehkuu ja säteili ja hurmasi, vaan että siinäkin olisi semmosia vähän neutraalimpia niin kun edusti tai jotain vastaavaa, että kyllä sillä on merkitystä varmasti.
(Haastateltava 5)

Vastauksista käy ilmi, että haastateltavat kyllä tunnistavat kielen ja tietynlaisten sukupuolen presentaatioiden vaikutukset, ja niitä pyritään tiedostaen välillä rikkomaan. Tämä vahvistaa muun muassa Teresa de Lauretisin esittelemää ajatusta mediasta sukupuoliteknologiana, joka tarjoaa myös mahdollisuuden esittää totutusta poikkeavia sukupuolirooleja (Koivunen 2009, 97).

Samalla haastateltavat kuitenkin suhtautuvat valtaansa jopa vaatimattomasti. Vaikka sanavalinnoilla nähdään olevan merkitystä, ajatuksena on, että vaikutus riippuu kuitenkin vastaanottajan tulkinnasta. Vaikka näin toki on, toimittaja valinnoillaan kutsuu lukijaa tulkintaan. Neutraaliltakin näyttävä raportointi on aina valintojen tulos. Journalistinen työ pitää sisällään monia valintoja, mukaan ottamisia ja pois jättämisiä, jotka kutsuvat yleisöä erilaisiin tulkintoihin (Ruoho & Torkkola, 2011, 111).

4.9. Esimerkkiotsikoiden arviointi

Haastattelun viimeisessä osassa esittelin haastateltavilleni kolme otsikkoa, joissa sukupuolta tuodaan jollain tavalla esiin. Esimerkkiotsikot ovat kaikki vuodelta 2017 Helsingin Sanomista ja Ilta-Sanomista. Pyysin haastateltaviani kertomaan, mitä ajatuksia otsikot heissä herättävät ja onko sukupuolen esiin tuominen otsikoissa heidän mielestään journalistisesti perusteltua. Haastateltavani eivät olleet yksimielisiä yhdestäkään otsikosta, ja he löysivät sukupuolimaininnoille mitä erilaisimpia perusteluita. Seuraavaksi esittelen otsikot ja niistä kummunneita ajatuksia.

4.9.1 Stereotyyppinen kaahaava mies

Ensimmäisenä haastateltavat pohtivat Helsingin Sanomien otsikkoa lokakuulta 2017.

Mies kaahasi poliisin tutkaan 201 kilometriä tunnissa Vantaalla – Ajokiellossa oleva mies jäi kiinni jo neljättä kertaa kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta tänä vuonna

Kuva 1: Otsikko Helsingin Sanomissa 16.10.2017.

Neljä haastateltavaa koki otsikon olevan ihan toimiva ja journalistisesti perusteltu. Yksi oli epävarma, ja yhden mielestä otsikon sukupuolittuneisuudelle ei ollut journalistisia perusteita. Myönteisestikin vastanneet haastatellut tosin pohtivat josko mies-sanan olisi voinut ainakin toiston välttämiseksi korvata jollain toisella termillä. Myös otsikon luomia mielikuvia ja stereotypioita mietittiin useammassa vastauksessa.

[S]e on ihan ok, mutta onhan se toki niinku emmä tiä kyllähän se vähän niinku luo mielikuvaa siitä et miehet kaahaa ja hurjastelee et niinku toki sen voi niin kun niinkin ymmärtää että miesten luonto on villi ja miehet niinku tekee tollasta, mutta ite mua toi ei niinku häiritsis jos mä ton lukisin.
(Haastateltava 5)

Myös käytännöllisyyttä ja käytössä olevaa tilaa pohdittiin. Rikosten sukupuolittuneisuus ja mies-oletus nousi jälleen tämän esimerkin kohdalla esille.

Toi eka on kyllä ollu ihan niinku automaatilla. Mies on näppärä ja lyhyt sana. Mut jos se olis ollu nainen, niin varmaan tää ois saanu niinku paljo enemmän klikkejä... Mut ei oo, ei oo

mun mielestä lainkaan perusteltua. Tää on tää, tää on niinku automaatti mies kaahasi, autoilija kaahasi, ajoneuvo, autoilija kaahasi poliisin tutkaan.
(Haastateltava 1)

Melkeen sanosin että jos siinä olis miehen tilalla kuljettaja, niin olettaisin siitä huolimatta tälleen hyvin stereotyyppisesti että kuljettaja on mies. Sikäli... Sikäli, hmm... Yritän miettiä sitä että jos kuljettaja oliski nyt nainen, niin olisko se sitten ihan samalla tavalla peruteltua, se olis ainaki mulle yllättävämpää, jos kuljettaja oliskin nainen.
(Haastateltava 6)

Haastateltavien vastauksissa on samaa kaikua kuin rikosuutisoinnin sukupuolierityisyydestä puhuessa: naisten ja miesten tekemiä rikoksia arvioidaan eri tavalla. Haastateltavat ajattelevat vahvasti myös omien kielellisten konnotaatioidensa mukaan sitä, mitä lukija lukiessaan tulee ajattelemaan. Tässä korostuvat jälleen Engelbergin havainnot suomen kielen piilosukupuolisuuudesta, eli siitä miten tietyt sukupuolettomatkin tittelit ja nimikkeet aiheuttavat mielikuvia tietystä sukupuolesta (Engelberg 2016, 4).

Konkreettisen esimerkkiuutisen kohdalla haastateltavat myös äityivät herkemmin pohtimaan sitä, millaista kuvaa sukupuolesta sukupuolen esiin tuominen rakentaa. Tämä jälleen kerran vahvistaa ajatusta siitä, että erilaisia sukupuolen presentaatioita journalismissa kyllä tajutaan.

4.9.2 Primitiivinen prinsessalapsi

Toinen otsikkoesimerkki on jo tutkielman johdannossa mainitusta Ilta-Sanomien uutisesta. Otsikko julistaa ”Tyttö tuli! Marja Hintikan perheeseen syntyi prinsessa: ”Nyt meitä on viisi”. Tämän otsikon kohdalla mainitsin kaikille haastateltaville, että jutun leipätekstistä ei käy ilmi, että prinsessa-termi olisi peräisin Marja Hintikalta tai hänen some-postauksistaan, vaan termi on toimittajan tai toimituksen valinta.



**Tyttö tuli! Marja Hintikan
perheeseen syntyi prinsessa: "Nyt meitä
on viisi"**

Kuva 2: Otsikko Ilta-Sanomissa 20.3.2017.

Kolmen haastateltavan mielestä otsikointi ei ollut journalistisesti perusteltua. Loput pitivät otsikkoa toimivana. Näissä vastauksissa korostui se, että perheutisiin liittyy tietynlainen sukupuolen kertomisen traditio. Lapsen sukupuoli on uutisen keskeisin sisältö.

[T]ää tyttö tuli, täähän nyt on aika perus tai käytetty samal taval jos se nyt ois ollu poika niin ois laitettu et poika tuli, mut toi prinsessa-sana kyllä häiritsee itseä.
(Haastateltava 5)

[Y]mmärrän sen että kun julkisuudenhenkilö saa lapsen, niin kyllä kaikkia kiinnostaa tämä lapsen sukupuoli. Mutta tota, ja mä en nyt pidä tätä prinsessaa tässä nyt niin hirvittävänä asiana, et se on toimituksen harkinnan tulos että voidaan nyt kutsua lasta prinsessaksi et se on kuitenkin positiivinen ilmasu.
(Haastateltava 6)

Yksi haastateltava toi myös esiin sen, että tässä otsikossa sukupuolen olisi myös voinut jättää kertomatta, jotta lukijat olisivat päätyneet lukemaan itse jutun. Tämä otsikkoesimerkki nähtiin myös selkeästi eri genrenä, viihteellisenä sisältönä, johon katsottiin kuuluvan erilaista puhetapaa ja vetoamisen keinoja kuin uutisjournalismiin.

[O]nneks mä en joudu tekemään tällasia, tota sillä niinku vedotaan kaikkeen semmoseen vaaleanpunaseen lällyyn ja tota primitiiviseen totaa isä-äiti-juttuihin.
(Haastateltava 2)

Vastauksissa käy ilmi jälleen se, kuinka olennaisena osana ihmisyyttä sukupuolta pidetään. Kuten Butler on osuvasti esittänyt, sukupuolen merkki kelpuuttaa kehot ihmisruumiiksi. Lapsen inhimillistäminen tapahtuu juuri niinä hetkinä, kun vauvasta tehdään tyttö tai poika. Ongelmalliseksi asetelman tekee se, että näihin kategorioihin mahtumattomat jäävät täten myös inhimillisen ulkopuolelle. (Butler 2006, 194.)

Haastateltavien vastauksissa kiinnostavaa oli se, että vauvojen sukupuolittaminen otetaan annettuna tapana, jonka olemassaoloa, funktiota tai vallitsevuutta ei juuri kyseenalaisteta. Tämän uutisen kohdalla haastateltavat eivät päätyneet pohtimaan sitä, miksi lapsen sukupuoli ylipäättään on uutinen, vaan kiinnittivät ennemmin huomionsa ”prinsessa”-termin käyttöön.

Huomionarvoista on myös se, miten ”prinsessa”-nimitystäkään ei pidetty huonona asiana, koska se on ”positiivinen ilmaisu”. Tässä tietynlaisen sukupuolen presentaation tuottamista ei selvästikään havaittu, tai sen ei ajateltu olevan ongelmallinen.

4.9.3 Näpertelevät suomalaisnaiset

Kolmas otsikkoesimerkki on Helsingin Sanomista elokuulta 2017.

Suomalaisnaisten yritys myy majoitusta kehitysmaakylien perheiden nurkkiin – Varakas elämysturisti haluaa nyt kokea aitoa elämää yksinkertaisissa oloissa

Kuva 3: Otsikko Helsingin Sanomissa 6.8.2017.

Tämän otsikon suhteen haastateltavat olivat kriittisimpiä: kolmen mielestä otsikon sukupuolittavuus ei ollut journalistisesti perusteltua, ja loputkaan kolme eivät olleet täysin varmoja sukupuolen mainitsemisen olennaisuudesta jutussa. Vastajaat kokivat, että tämän otsikon arvioimiseksi olisi pitänyt tarkastella myös itse juttua ja sen kontekstia. Jo pelkkä otsikko herätti kuitenkin tietynlaisia mielikuvia.

Tuleeko tästä semmonen, tästä naisesta vähän niinku semmonen diminoiva asenne, et tää on enemmän semmonen näpertelyjuttu? Suomalaisyritys myy niin se on, hitsi tää on joku tosi makee start-up, mut suomalaisnaisten yritys, ne on taas jotain semmosii näpertelijöitä tämmösii hyväntahtosii hölmöjä.

(Haastateltava 1)

Voisi olla ihan vaan suomalainen yritys. Tässä se naiset on nyt varmaan haluttu nostaa siihen koska... Uskon että monella suomalaisella se stereotyyppinen kuva yrittäjästä on just tämmönen hikoileva mies, mikä sitte ei myöskään vastaa välttämättä ollenkaan sitä todellisuutta. Mutta en tiedä onko, se voi olla joko perusteltua tai ei, nostaa nyt se naiseus tohon... Toki ehkä se on haluttu nostaa myös siksi, et jos nyt puhutaan jostain kehityksmaista, mikä nyt ehkä mielletään naisille jopa niinku vaarallisina paikkoina, että onkohan sitä siksi haluttu siihen sitte vielä korostaa että nyt on kyse suomalaisnaisten yrityksestä. Varmaan näin.

(Haastateltava 6)

Tämän esimerkin kohdalla haastateltavat päätyivät jälleen pohtimaan sitä, mistä ja miten sukupuoli päättyy tekstiin. Useampi vastaaja piti tätä otsikkoa klassisena esimerkkinä siitä,

miten naiset mainitaan otsikossa, mutta jos kyseessä olisi miesten yritys, sukupuolta ei mainittaisi. Taustalla nähtiin jälleen olevan tottumus ja käytännöt.

[L]aiskuutta tai ajattelemattomuutta tai jotain. Tai ainakin siis emmä nyt Hesarista osaa sanoo mutta jos niinku puhutaan [haastateltavan omasta työpaikasta -RR] tällä hetkellä, niin just tämä otsikko olisi lehdessä niin silloin se olis pelkästään niinku ihan lapsus, josta palautteessa huomautettaisiin mutta tää on varmaan semmosta yleistä löysää kielenkäyttöä joka... se vaan niinku tulee jostain. Uskoisin.
(Haastateltava 4)

Kielen konnotaatioiden merkitys ja niiden kelpaamattomat sukupuolivastineet nousevat myös tämän esimerkin kohdalla esiin. Samalla on kiintoisaa, ja jopa journalistien jaetulle itseymmärrykselle ominaista, että tällaista sanavalintaa ei haluta nähdä ainakaan tahallisenä. Maininnat ajattelemattomuudesta, laiskuudesta ja löysästä kielenkäytöstä viittaavat ennemmin haastateltavien mainitsemaan ”automaattivaihteeseen”, jolla tehdään tiedostamattomia ratkaisuja.

5. Johtopäätökset

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa yrittänyt kartoittaa toimittajien ajatuksia siitä, miten ja milloin sukupuolen esiin tuominen on journalismissa paikallaan. Ensisijainen tutkimuskysymykseni oli, millaisia journalistisia perusteita sukupuolen esiin tuomiselle toimittajien mielestä on. Lisäksi halusin selvittää, käytetäänkö sukupuolen esiin tuomisessa journalistista harkintaa. Haastattelin tutkielmassani kuutta toimittajaa kolmesta eri mediasta. Haastateltavat työskentelevät Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Ilta-Sanomissa.

Havaintojeni mukaan kaksinapainen sukupuolikäsitys, siis dikotominen jako miehiin ja naisiin, on suomalaisessa journalismissa yhä syvällä. Sama havainto on tehty aiemmissa tutkimuksissa, eikä tutkielmani perusteella tämä asetelma ole juuri muuttunut.

Haastattelemani toimittajat puhuvat kyllä tiedostavasti ja välillä jopa erilaisia sukupuolen ilmentymiä huomioiden. Toimittajat tunnistavat, että journalismissa sukupuolen esiin tuomisella on vaikutusta ja että sillä synnytetään myös erilaisia sukupuolen presentaatioita, jotka voivat pönkittää stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Haastattelemani toimittajat myös toivat esiin, että toimituksissa ollaan nykyään sukupuolitietoisempia kuin aiemmin. Myös Aamulehden linjaukseen pyrkiä kohti sukupuolineutraalia kielenkäyttöä suhtauduttiin pääsääntöisesti ihaillen ja kiittäen.

Samaan aikaan vaikuttaa siltä, että tiedostavuus ulottuu käytännön tekemiseen vielä harvoin. Vaikka isot mediatalot, kuten haastattelujen aikana ajankohtainen Aamulehti, ovat lähteneet tekemään käytännön linjauksia sukupuolittuneen journalismin purkamiseksi, on juurtuneiden journalististen käytäntöjen muuttaminen selvästi hankalaa.

Hankaluutta varmasti lisää myös se, että haastattelujeni perusteella toimituksissa ei yhdessä käsitellä sukupuolen esiin tuomista esimerkiksi toimituskokouksissa. Sukupuolen käsittelyä ei siis ole (ainakaan tämän tutkielman haastatteluja tehtäessä) nostettu toimitukselliseksi asiaksi, josta pitäisi yhdessä keskustella ja sopia. Sen sijaan yksittäisiä sukupuolta koskevia keskusteluja käytiin epävirallisesti uutisdeskissä tai työntekijöiden Facebook-ryhmissä. Lisäksi sukupuolen käsittely yhdessä koski yleensä lehden

sukupuolijakauman pohtimista, ei niinkään sitä, miten ja miksi sukupuolta lehtitekstissä tuodaan esiin.

Kuten todettu, toimittajat kyllä tunnistavat sukupuolen esiin tuomisen mahdolliset vaikutukset siihen, miten stereotyyppiset sukupuolen kuvaukset vahvistavat sukupuolirooleja. Toimittajat myös tunnistavat oman valtansa esimerkiksi siinä, keitä he valitsevat haastateltaviksi ja millaisia kielellisiä valintoja he tekevät. Osa haastateltavista myös kertoi välillä aktiivisesti käyttävänsä tätä valtaa perinteisen sukupuolikerronnan rikkomiseksi. Esimerkit tästä olivat varsin yksittäisiä, mutta antavat samalla signaalia siitä, että yksilön tasolla erilaisia käytännön ratkaisuja on myös onnistuttu tekemään.

Omalta osaltaan journalististen käytäntöjen muutosta hankaloittaa myös se, että toimittajat kokevat käytännöt ja erityisesti käytännöllisyyden hyvin tärkeiksi. Haastatteluissa toistui usein ajatus siitä, että sukupuolen esiin tuominen ei olisi jutun kannalta välttämätöntä tai olennaista, mutta se on helppoa ja käytännöllistä. Käytäntö siis ajaa ihanteen yli, mikä näkyi niin sanavalintojen, palstatilan kuin kielellisen elävöittämisen kohdalla. Toisaalta haastateltavat ajattelivat, että sukupuolen esiin tuominen ei journalismissa ole aina valinta vaan tiedostamaton tapa. Toimittajat toivat esiin ajoittaisen ”automaattivaihteen” eli journalistisen työn tekemisen rutinoituneesti totuttuja tapoja noudattaen. Haastattelemani toimittajat uskoivat, että usein sukupuolen esiin tuominen on vain ajattelelmattomuutta tai tottumusta.

Toimittajat kuitenkin kokevat, että sukupuolella on journalismissa myös paikkansa. Kaikkien haastateltavieni mielestä sukupuolen esiin tuominen on journalistisesti perusteltua ainakin joskus. Haastateltavat nostivat esiin tiettyjä juttutyyppejä tai -genrejä, joissa sukupuolen esiin tuominen on yleensä paikallaan. Sitä pidetään journalistisesti perusteltuna erityisesti, jos sukupuoli on jutun näkökulma. Sukupuolen esiin tuomista pidettiin perusteltuna myös silloin, kun juttuun haluttiin tasapuolisesti erilaisia ihmisiä, kuten vaikka mielipidekyselyssä. Sukupuolta siis pidetään sellaisena ihmisen ominaisuutena, joka vaikuttaa ajatuksiin ja tarjoaa mahdollisen identifikaatiopinnan lukijalle. Sukupuolen esiin tuomista pidetään myös journalistisesti perusteltuna, jos sukupuolen edustaja tekee jotain harvinaista. Tällainen ”ensimmäisyys” korostui haastateltavien vastauksissa etenkin naisten kohdalla.

Kiinnostava havainto tutkielmassa oli se, että rikos- ja onnettomuus uutisoinnissa sukupuolen esiintuomista pidettiin journalistisesti perusteltuna, erityisesti tietynlaisissa rikoksissa. Vastauksissa korostui se, että silloin kun rikos on tietylle sukupuolelle ”epätyypillinen”, on sukupuolen mainitseminen perusteltua. Esimerkkinä useat haastateltavat käyttivät henkirikoksia, jotka ovat tilastollisesti miesten hallitsema rikollisuuden laji. Sen sijaan tieliikenne rikoksissa haastateltavat eivät pitäneet sukupuolta olennaisena tietona. Tieliikenne rikollisuus on kuitenkin yhtä lailla sukupuolittunut rikollisuuden laji (Tilastokeskus 2016). Näin ollen päättelen, että pelkkien rikostilastojen sijaan sukupuolen esiin tuomisessa painavat myös erilaiset kulttuuriset odotukset miehille ja naisille. Rikosuutiset tuovat esiin moraalisen ulottuvuuden suhteessa sukupuoleen.

Haastateltavat toivat myös miesten ja naisten tekemien rikosten erilaiset statukset vastauksissaan esiin, mutta niiden juuria ei pohdittu tarkemmin. Kuten eräs haastateltava totesi: ”Jos nainen tekee jotain raakaa, niin onhan se suurempi haloo.” Kulttuuriset odotukset eri sukupuolille otetaan siis aika annettuina myös journalismissa.

Samaan aikaan on huomionarvoista todeta, että myös uutiskriteerien muutos vaikuttanee siihen, millaisia tietoja pidetään uutisoinnin arvoisena. Kun kiinnostavuus on tutkitusti (Heikkilä, Ahva, Siljamäki & Valtonen 2012, 7) noussut yhdeksi liki uutiskriteeriksi perinteisten kriteerien rinnalle, voi erilaisia rikosuutisoinnin tyylejä osin perustella myös tällä. Kiinnostavuuden suhteuttaminen muihin journalismin päätehtäviin onkin mielenkiintoista. Journalistin ohjeiden mukaan tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut pitäisi tehdä journalistisin perustein (Journalistin ohjeet 2014). Onko kiinnostavuus siis uusi journalistinen peruste, ja jos on, onko olemassa tapaa tai mittaria, jolla sitä voitaisiin luotettavasti todentaa?

Sukupuolen esiin tuomisen pohdintaan liittyy jopa yllättävän paljon ajatuksia toimittajien ammattimaisuudesta. Journalismin objektiivisuus on niin vahva ihanne ja ideaali, että sen yli ja ohitse on edelleen hankala nähdä. Vaikka yksikään haastattelemani toimittaja ei tietenkään väittänyt olevansa puhtaan neutraali ammattinsa takia, vastauksissa nousi kuitenkin esiin ajatus tietystä neutraaliudesta osana ammattitaitoa. Esimerkiksi kysyttäessä sukupuolen yhteisestä pohdinnasta toimituksissa vastauksissa nousi esiin ajatus siitä, että sukupuolta ei sinänsä tarvitse pohtia, koska toimituksissa ollaan ammattilaisia. Sama ilmiö on havaittu aiemmassa tutkimuksessa toimittajien suhteessa

sukupuoleen: journalismin ideaali neutraalius tekee journalismin sukupuolittuneisuuden näkemisestä hankalaa (Ruoho & Torkkola 2010, 131).

Kuitenkin sukupuolittuneisuuden näkeminen olisi välttämätöntä, jos sitä halutaan purkaa. Mielestäni koko tutkielmani olennaisin havainto liittyy journalismin ideaalin ja käytäntöjen ristiriitaan. Journalismin arvot ja ihanteet kiinnittyvät ajatukseen sukupuolineutraaliudesta, ja ammatillinen identiteetti nojautuu yhä vahvasti objektiivisen ja neutraalin raportoijan rooliin. Tällöin on varsin hankalaa nähdä omassa työssään merkkejä valinnoista, joilla tuotetaan tietynlaista todellisuutta. Sitä toimittajan työ kuitenkin on, jatkuvia valintoja. Olennaista olisikin ymmärtää, että myös neutraalilta näyttävä raportointi pitää sisällään lukuisia valintoja, jotka kutsuvat yleisöä erilaisiin tulkintoihin (Ruoho & Torkkola 2011, 111).

Journalistien professionalismiin kuuluu muitakin piirteitä, jotka vaikeuttavat journalismin sukupuolittuneisuuden huomaamista. Esimerkiksi journalistien tuntema jopa ideologinen yhteys muihin journalisteihin yli toimitusten rajojen näkyy siinä, miten ymmärtäväisesti sukupuolen esiin tuomiseen journalismissa suhtaudutaan. Tämä kävi konkreettisimmin ilmi haastateltavieni arvioidessa valitsemiani esimerkkiotsikkoja, joissa tuotiin sukupuolta eri tavoilla esiin. Yksikään tutkielmani esimerkkiotsikko ei ollut kaikkien haastattelemani toimittajien mielestä journalistisesti perusteltu sukupuolinäkökulmasta. Silti toimittajat yrittivät kovasti ymmärtää tilannetta, jossa sukupuoli on päätetty tuoda esiin. Sukupuolittavia sanavalintoja ei millään haluta nähdä tahallisina tai tarkoitushakuisina. Samalla esimerkkiotsikoita pohdittaessa nousi jälleen olennaisesti esiin toimittajan työn käytäntö, joka tuntuu olevan vastuusta vapauttava elementti sukupuolen esiin tuomisen kohdalla.

Haastattelemani toimittajat olivat yksimielisiä siitä, että sukupuolen esiin tuominen journalismissa on ainakin joskus tiedostamatonta. Sen nähdään kumpuavan tottumuksesta ja käytännöistä, kyseenalaistamattomista rutiineista, joita toimittaja työssään toteuttaa sen kummemmin pohtimatta. Vastauksissa tuotiin esiin ajatus automaattivaihteesta ja selkärangasta kumpuavasta tavasta tehdä työtä.

Onkin hieman ristiriitaista, miten toimittajat toisaalta tunnistavat sukupuolijärjestyksen, jota journalismissa tuotetaan, mutta eivät tunnista omaa osaansa siinä. Lisäksi toimittajat

ajattelevat toimittajien ammattimaisuuden suojelevan ”vääränlaiselta” sukupuolen esiin tuomiselta, mutta uskovat silti sukupuolen esiin tuomisen olevan myös tiedostamatonta. Näistä ristiriitaisista vastauksista päättelen jälleen, että perinteiset journalismin ihanteet ovat toimittajalle vahvasti läsnä, mutta käytännön työssä näiden ihanteiden toteuttaminen on vaikeaa.

Oma ristiriitansa löytyy myös siitä, että yhtäältä toimittajien professionaalinen solidaarisuus saa ymmärtämään kollegoiden tekemiä huonojakin journalistisia valintoja, mutta toisaalta journalismin sukupuolittuneisuus nähdään vahvasti muiden toimitusten ja kollegojen aiheuttamana ongelmana. Kysyin haastateltaviltani sukupuolen esiin tuomisesta suomalaisessa journalismissa *yleisesti*, ja vastauksissa journalismin sukupuolittuneisuus havaittiin ja esimerkkejä keksittiin paljon. Silti omassa työssä tai omassa toimituksessa sukupuolittuneisuutta oli vaikea nähdä. Ongelma on siis jossain muualla, toisissa toimituksissa ja toisissa toimittajissa.

Tällainen (suoraan sanottuna) harha on aiemmassakin tutkimuksessa tunnistettu: toimittajien ja toimitusten on hankala nähdä itseään osana isompaa rakennetta. Vaikka ammatillinen yhteenkuuluvuus ylittää toimitusten rajat, vain omasta toiminnasta koetaan vastuuta. Eli vaikka toimittajat havaitsevat ja huomaavat journalismin sukupuolittuneisuuden, ei siitä tunneta kollektiivista vastuuta.

Toinen tutkimuskysymykseni liittyi journalistiseen harkintaan sukupuolen esiin tuomisessa. Olin jopa yllätynyt siitä, miten sitä ei itse asiassa määritellä kovin tarkasti missään journalistisissa oppikirjoissa tai ohjeistuksissa. Journalistinen harkinta ja sen merkitys on siis hyvin toimittajakohtaisia. Merkitysten kirjo kävi ilmi myös varsin pienessä haastattelututkimuksessani. Kahden vastaajan mielestä journalistista harkintaa käytetään tietyissä kinkkisissä tilanteissa, neljä taas koki journalistisen harkinnan olevan ikään kuin jatkuvasti ”päällä”. Heidän mielestään toimittaja siis käyttää journalistista harkintaa aina journalismia tehdessään.

Suurin osa haastateltavista kertoi myös käyttäneensä journalistista harkintaa sukupuolen kohdalla, mutta koska sen määrittely osoittautui vaihtelevaksi, en koe tutkielmani tarjoavan kovin hyvää ja tieteellistä vastausta toiseen tutkimuskysymykseeni. Sen sijaan jonkinlaisena tuloksena voin pitää huomiota siitä, toimittajat eivät käsitä journalistisen

harkinnan merkitystä samalla tavalla. Olisikin kiinnostava paikka jatkotutkimukselle selvittää vielä tarkemmin sitä, mitä journalistinen harkinta toimittajien mielestä oikeastaan on.

Kuten tutkielmani teoreettista taustaa avaavassa luvussa toin ilmi, tämä tutkielma asettuu osaksi feminististen mediatutkimuksen jatkumoa. Siihen kuuluu myös muutoksen esittäminen ja ehdottaminen, ei pelkkä objektisoiva analyysi. Feministisen tutkimuksen pitää kyseenalaistaa ja haastaa.

Vaikka suomalaisissa toimituksissa on viime aikoina osoitettu kykyä ja halua tehdä käytännön toimia journalismin sukupuolittuneisuuden purkamiseksi, ovat toimet vielä täysin riittämättömiä. Toimituksissa pitäisi myös kyetä syvällisemmin pohtimaan sitä, mitä sukupuoli oikeastaan on ja mitä se journalismissa merkitsee. Onko se olennainen ihmisen ominaisuus? Onko sukupuolen esittämiselle ihmisyyden merkkinä perusteita? Sen sijaan, että tarjoilisin tässä omia mielipiteitäni tai ajatuksiani suorina vastauksina noihin kysymyksiin, toivoisin että kysymykset nostettaisiin edes pohdintaan.

Tämän pohdinnan pitää tapahtua yhdessä, ei vain yksilötasolla. Kuten liris Ruoho ja Sinikka Torkkola ovat jo vuonna 2010 kirjoittaneet: ”Vaikka hyvää tahtoa olisikin, journalismin sukupuolittavien käytäntöjen purkaminen on mahdotonta, jos sukupuolittuneet käytännöt nähdään vain yksilöiden toimintana. Journalismin sukupuolittuneiden hierarkioiden purkaminen vaatii syvällistä ymmärrystä journalismista sukupuolijärjestyksenä.” (em. 145.)

Toimittajuus ei ole mikään taikaviitta, jonka ylleen puettuaan tekee vain ammattimaista ja hyvää journalismia. Toimittajuus ja toimittajan työ merkitsevät jatkuvia valintoja, joiden pitäisi olla perusteltuja. Sukupuoli on selvästi asia, jolle ei aktiivisesti mietitä perusteluja käytännön toimitustyössä.

Toimituksissa olisi myös syytä palauttaa mieliin Journalistin ohjeet ja niiden vaatimus julkaistun sisällön journalistisille perusteluille. Jos ohjeistus tuntuu naiivilta tai käytännössä mahdottomalta, ehkä olisi syytä pohtia Journalistin ohjeiden päivittämistä tai muokkaamista? On nimittäin selvää, että jokin kaippaa päivittämistä: journalistien ja toimitusten oma toiminta tai sitten toimintaa ohjaavat säännöt ja ideaalit. On kestänyt

ja journalismin luotettavuudelle vahingollista, jos ideaalin ja käytännön ristiriita on niin suuri kuin havaintoni tässä tutkielmassa osoittavat.

6. Lähdeluettelo

Aamulehti (16.9.2017) Aamulehti ottaa käyttöön sukupuolineutraalit tittelit – eduskunnan puhemies on jatkossa puheenjohtaja. Pääkirjoitus Aamulehdessä.
<https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/olemme-paattaneet-olla-kaikki-ihmisia-200395971/>

Ahva, Laura & Pöyhtäri, Reeta & Väliiverroinen, Esa (2014) Mistä on suomalainen toimittaja tehty? Worlds of Journalism surveyn tuloksia. Tutkimusraportti. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Tampereen yliopisto.

Ahva, Laura & Pöyhtäri Reeta & Väliiverroinen, Esa (2016) Suomalaisen journalistin itseymmärrys muutosten keskellä. Media & Viestintä 39(2016): 1, 1–23.

Ahva, Laura & Rahkonen, Juho (2005) Hiipivä tuho. Teoksessa Journalismikritiikin vuosikirja 2005. Juho Rahkonen (toim.) Journalismin tutkimusyksikkö: Tiedotustutkimus 1/2005, 8-18.

Ala-Suutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. 3. Uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli & Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.) (2000) Feministejä – aikamme ajattelijoita. Tampere: Vastapaino.

de Beauvoir, Simone (2009) Toinen Sukupuoli 1 –tosiasiat ja myytit. Suomentanut: Iina Koskinen, Hanna Lukkari & Erika Ruonakoski. Helsinki: Tammi. Alkuperäisteos 1949.

Butler, Judith (1999) Sukupuoli liekeissä – Haltuunoton ja kumouksellisuuden kysymyksiä. Suomentanut Susanna Paasonen. Lähikuva 2-3/1999, 40–54.

Butler, Judith (2006) Hankala sukupuoli –feminismi ja identiteetin kumous. Suomentanut Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäisteos 1990.

Deuze, Mark (2005) What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered. *Journalism. Theory, Practice & Criticism* 6:4, 442–464.

Engelberg, Mila (2016) Yleispätevä mies: Suomen kielen geneerinen, piilevä ja kielio pillistuva maskuliinisuus. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/sukupuolentutkimus. Humanistinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Enqvist, Niina (2017) Tyttö tuli! Marja Hintikan perheeseen syntyi prinsessa: ”Nyt meitä on viisi!”. *Iltasanomat* 20.3.2017. <https://www.is.fi/viihde/art-2000005134062.html>

Haapakangas, Kimmo (2017) VS: Tietoa liikenne rikosten sukupuolijakaumasta? Sähköpostiviesti Reetta Röngälle 30.11.2017.

Halonen, Irma Kaarina (2006) Nainen saapuu tiedotusoppiin. Teoksessa Irma Kaarina Halonen, Iiris Ruoho, Tarja Savolainen & Henriikka Zilliacus-Tikkanen (toim.): Välittämisen tilassa – Feminististä mediatutkimusta synnyttämässä. Helsinki: Minerva.

Harju, Jukka (2017) Aamulehdeltä uusi linjaus sukupuolineutraalien tittelien puolesta – Päätoimittaja: ”Kieli muuttuu. Olemmehan me luopuneet neekeri-sanankäytöstäkin”. *Helsingin Sanomat* 17.9.2017. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005371558.html>

Heikkilä, Heikki & Ahva, Laura & Siljamäki, Jaana & Valtonen, Sanna (2012) Kelluva kiinnostavuus. Tampere: Vastapaino.

Helle, Merja (2002) Journalistisen työn tutkimus: musta aukko tiedotustutkimuksessa. *Media & Viestintä* 25:4, 81–94.

Helle, Merja (2009) Journalistisen työn muutos. Teoksessa Esa Väliroinen (toim): Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 91–111.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hujanen, Jaana (2009) Kiinnostavaa vai tärkeää? Ihmisläheisen journalismin kaksi polkua. Teoksessa Esa Väliwerroinen (toim): Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 112–128.

Ihalainen, Hilda (2014) Naisrikolliset. Oikeusvertaileva tutkimus naisrikollisuuden kehityksestä ja erityispiirteistä. Naisoikeuden maisteritutkielma. Naisoikeus. Lapin yliopisto.

Journalistin ohjeet (2014) Julkisen sanan neuvosto. http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ [viitattu: 1.4.2018].

Juvonen, Tuula & Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija (toim.) (2010) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino.

Kajanne, Milla (1995) Mitä on feministinen mediatutkimus. Naistutkimus 8:3, 75–77.

Keränen, Selina (2011) Herkkupeppu ja metallipeikko. Sukupuolen representaatio Rumba-lehdessä. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.

Koivisto, Hanna (2008) Perinteiset uutiskriteerit pysyvät tiukassa. Suomen tietotoimiston ulkomaan uutisten sisällön erittelyä. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.

Koivunen, Anu (1996) Sorto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.): Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996). Kritiikki, visiot, muutos –feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.): Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Koljonen, Kari (2013) Seuraa johtajaa! Väliportaana päällikkötoimittajien muuttuvat roolit. Tampere: Tampere University Press.

Kunelius, Risto (2004) Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.

Kunelius, Risto & Ruusunoksa, Laura (2008) Mapping Professional Imagination. On the potential of professional culture in the newspapers of the future. *Journalism Studies* 9:5, 662–678.

Kuutti, Heikki & Manninen, Ville (2013) Verkon pelisäännöt hukassa medialta. Teoksessa *Journalismikritiikin vuosikirja 2013*. Heidi Kurvinen (toim.) Journalismin, median ja viestinnän tutkimuskeskus: Media & Viestintä 1/2013, 81–87.

Liljeström, Marianne (2004) Feministinen metodologia –mitä se on? Teoksessa Marianne Liljeström (toim.): *Feministinen tietäminen – Keskustela metodologiasta*. Tampere: Vastapaino.

Malmerg, Lari (2017) Mies kaahasi poliisin tutkaan 201 kilometriä tunnissa Vantaalla – Ajokiellossa oleva mies jäi kiinni jo neljättä kertaa kulkuneuvon kuljettamisesta oikeudetta tänä vuonna. *Helsingin Sanomat* 16.10.2017. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005410901.html>

Manninen, Mari (2017) Suomalaisnaisten yritys myy majoitusta kehitysmaakylien perheiden nurkkiin – Varakas elämysturisti haluaa nyt kokea aitoa elämää yksinkertaisissa oloissa. *Helsingin Sanomat* 6.8.2017. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005315853.html>

Matero, Johanna (1996) Tieto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.): (toim.): *Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Mäkelä, Anna & Puustinen, Liina & Ruoho, Iiris (toim.) (2006) Sukupuolishow –johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Mäkelä, Hanna (2008) Rockin naisellisempi osapuoli. *Rumba-lehden naiskuvat*. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos. Tampereen yliopisto.

Mäntylä, Jorma (2004) Journalistin etiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Naidoo, Roshi (2016) Strangers when we meet: identity and solidarity. Soundings 62: Alternatives to neoliberalism, 56–67.

Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Pajuriutta, Satu (2016) Tytöttely on jäänyt taka-alalle –vai onko? Naiseuden kehykset Helsingin Sanomien urheilusivujen arjessa. Journalistiikan pro gradu –tutkielma. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Tampereen yliopisto.

Perttilä, Jaakko (2016) Verkkotoimittajan työ: arvot, vaaditut ominaisuudet ja työprosessi – case Yle Urheilu. Maisterin tutkinnon tutkielma. Johtamisen laitos. Aalto-yliopisto. Kauppakorkeakoulu.

Pietikäinen, Sari (2002) Etniset vähemmistöt uutisissa –käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa Pentti Raittila (toim.) Etnisyys ja rasismi journalismissa. Tampere: Tampere University Press, 14–29.

Rentola, Ilkka (1983) Normaalijournalismin säännöt. Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden esittämän ideaalityypin tarkastelua. Tampere: Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja, Sarja A, 47/1983.

Reunanen, Esa (2016) Uutismedia verkossa 2016. Reuters Institute Digital News Report - Suomen maaraportti. Tampere: Tampereen yliopisto.

Riegert, Kristina & Olsson, Eva-Karin (2006). The Importance of Ritual in Crisis Journalism. Journalism Practise 1:2, 143–158.

Rinta-Tassi, Minna (2017) Sukupuolineutraalia kielenkäyttöä pohditaan myös Yleisradiossa – Päätoimittaja: ”Kieli ohjaa ajattelua”. Yle 17.9.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9837085>

Rossi, Leena-Maija (2015) Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa. Helsinki: Gaudeamus.

Rossi, Leena-Maija (2010) Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Teoksessa Tuula Juvonen & Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma (toim.): Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 21–38.

Ruoho, Iiris & Torkkola, Sinikka (2010) Journalismin sukupuoli. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto -verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. [Viitattu 31.5.2017].

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2016, Liitetaulukko 7. Rikoslakirikoksiin syylliseksi epäillyt henkilöt syntyperän, ikäluokan ja sukupuolen mukaan ja epäiltyjen osuus väestöstä 2016 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 1.4.2018].

Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Rikokset ja niiden selvittäminen 1980-2016. Taulukkopöytäliikenne rikoksista sukupuolen mukaan. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 1.4.2018].

Sukupuolineutraalin kielenkäytön edistäminen. Suomen kielen lautakunnan kannanotto 22.10.2007. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/sukupuoli_neutraalin_kielenkayton_edistaminen. [Viitattu 23.8.2017].

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Ukkola, Sanna (2017) Aamulehden sanaroviotti. Yle Blogit 18.9.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9837294>

Virkkunen, Henna (2001) Öljyleidi ja rahamiehet. Sukupuolten representaatiot talouslehtien henkilöhaastatteluissa. Journalistiikan pro gradu –tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Ykkösaamu 2017. [Televisio-ohjelma]. Yle 30.9.2017.

Yläjärvi, Erja & Ubaud, Anu (2018) Naisten osuus HS:n jutuissa on noin kolmannes, ja se on liian vähän – Sitoudumme edistämään tasa-arvoa, laskuri kertoo HS:n tilanteen reaaliajassa. Helsingin Sanomat 8.3.2018. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005594582.html>